

Kvinnesak eller økonomisk tilrettelegging?

En studie av endringer i
ektefellebeskatningen
1959 til 1969

Maren Haugen

Masteroppgave i historie
Institutt for arkeologi, konservering og historie
Det humanistiske fakultet
Universitetet i Oslo
Våren 2013

Innholdsoversikt

Forord	1
Kapittel 1: Innledning	3
Begrepsavklaring	4
Bakgrunn for oppgavens tema	4
Tema og problemstilling	6
Tidligere forskning	7
Kilder	9
Metode og oppgavens oppbygging	10
Kapittel 2: Historisk bakgrunn	17
Kvinner og arbeid	17
Folketrygden	23
Kapittel 3: Sandbergkomiteen	25
Sandbergkomiteens sammensetning	25
Mandatet	26
Innstillingens karakter	27
Ulike innspill til komiteen	29
Norsk kvinnesaksforening (NKF)	30
Finansministerens innspill	32
Sosialdepartementets innspill	33
Innspill i stortingsdebatter	34
Generelle holdninger	35
Sandbergkomiteens forslag til endringer	36
Ektefellebeskatningen	36
Hustrufradrag	37
Sandbergkomiteens forslag til særskilt ligning i felles bedrift	38
Kapittel 4: Høringsuttalelser og interpellasjoner i Stortinget	41
Særskilt ligning i felles bedrift?	42
Interessegrupper	42
Organisasjoner	43
Interpellasjoner	45
Kapittel 5: Lovbehandlingen	47
Odelstingsproposisjon 18 (1968-69)	47
Innstilling O. XVIII (1968-69)	49
Felles komité LO-DNA	51
Hovedlinjer i lovdebatten i Odelsting og Lagting	53
Kapittel 6: Sammendrag og avslutning	57
Referanseliste	62
Trykte kilder	62
Utrykte kilder/arkivmateriale	63
Sekundærlitteratur	63
Internett	64

Forord

Jeg vil takke min veileder Gro Hagemann for god veiledning og tålmodighet i prosessen med denne masteroppgaven.

Videre vil jeg takke min kjære fine familie for god støtte, både som lyttere underveis i masterprosessen, og som nyttige korrekturlesere av den endelige teksten.

Sist men absolutt ikke minst, vil jeg takke mine gode venner. Tusen takk for nødvendige pausekvelder, men også for gode tanker som har motivert meg inn mot mitt smale tema.

Jeg er så takknemlig for de rådene og tips jeg har fått fra dere alle gjennom denne prosessen.

Oslo, 15. mai 2013

Maren Haugen

Kapittel 1: Innledning

Pamfletten *Milepæler i Norske Kvinners historie gjennom 150 år*¹ (1989) fremstiller 1969 som det året da Norge fikk en fullstendig opphevelse av den såkalte samskatten, og at særskilt ligning da ble hovedregelen. Da jeg satte i gang med denne masteroppgaven, hadde jeg som mål å undersøke og analysere dette omtalte bruddet og ”milepælen” fra 1969. Min arbeidshypotese var at det faktisk skjedde et brudd, i den forstand at samskatten ble fullstendig opphevet. Jeg la ned mye kildearbeid med dette utgangspunktet, før jeg innså at en fullstendig opphevelse av samskatten faktisk ikke var tilfelle. Likevel hadde jeg på det tidspunktet funnet en del relevante kilder jeg fortsatt kunne bruke i en ny problemstilling. En del av de tidligere kapittelutkastene kunne også fortsatt benyttes, men jeg har måttet se bort fra og endre på en del som ikke lenger viste seg å være relevant. Denne oppgaven har derfor endt opp med å handle om de faktiske kontinuitetene i skattepolitikken og også noe om de små endringene, eller tilleggsordningene, av de nye skattelovene av 1969.

Endringer i skatteloven i 1959 åpnet for at ektefeller kunne søke om ”særskilt inntektsligning”.² Det er rimelig å anta at det særlig var kvinner som ble skattet med sine menn som tradisjonelt var, og at det var menn som hadde forsørgerrollen. Antallet yrkesaktive kvinner i 1960 utgjorde totalt 23,8 %, hvorav gifte kvinner utgjorde bare 9,5 %. Imidlertid steg antallet gifte kvinner i *lønnet* arbeid fra 9,5 % i 1960 til 19,6 % i 1970. Fra et økonomisk ståsted vil diskusjonen om adgang til særskilt ligning handle om hva som er mest lønnsomt for en familie, og hvorvidt familien skal forstås som en enhet i skattespørsmål. Fra et prinsipielt likestillingsperspektiv handler en slik adgang om å anerkjenne kvinnen, og likestille kjønnet med mannen som et rettssubjekt. Aktørene i et slikt

¹ *Milepæler i Norske kvinners historie gjennom 150 år*, Likestillingsrådet, 1989.

² *Innstilling fra Skattekomiteen av 1966*, Finans- og tolldepartementet, 1968 s. 21.

spørsmål er mange og med ulike interesser. I det følgende redegjøres det først for noen sentrale begreper. Deretter presenteres oppgavens tema og problemstilling inkludert tidligere forskning. Til slutt presenterer jeg kildene som er benyttet i arbeidet med studien og introduserer oppgavens oppbygging.

Begrepsavklaring

Skattelovgivningen er inndelt i og regulerer, forskjellige områder. Et av disse er ektefellebeskatningen, hvor bestemmelsene som følger nedenfor er underordnet. Med *samskatt* menes at ektefeller lignes under ett, altså at begge ektefeller blir å regne som ett skattesubjekt.³ I oppgaven vil også begreper som *fellesligning* og *ligning under ett* bli brukt som synonymer til samskatt.

Særskilt ligning brukes i oppgaven for å beskrive når en ektefelle velger, altså aktivt går inn for (jf. Lovendring av 1959), å bli adskilt fra ektefellen. En slik ligningsmåte innebærer altså at ektefolk ble lignet *hver for seg*.

I diskusjonene om ligningsform, altså særskilt eller samskatt, ble særlig hustrufradraget viktig i forhandlingene. Med hustrufradraget siktet man til ”merutgifter til plass [sic!] og stell av barn, og andre utgifter som følger av at en husmor tar inntektsgivende arbeid utenfor hjemmet, blir det gitt en viss kompensasjon for gjennom det såkalte ’hustrufradraget’...”.⁴

Bakgrunn for oppgavens tema

Overgangen Norge gjennomgikk i etterkrigstiden til et moderne industri- og servicesamfunn, førte til store endringer for befolkningen når det gjaldt arbeid og inntekt. Av dem som var i arbeid, var 80 % lønnstakere i

³ Trude Grini Olsen, *S(k)amskatten, Kvinnelege strategier i debatten om likning av ektefellar 1945-59*, Hovedoppgåve i historie, Universitetet i Oslo, Hausten 2004, s. 12.

⁴ *Innstilling fra Skattekomiteen av 1966*, s. 17.

1970. Dette innebar også en markert forskyvning fra eierinntekter mot lønnsinntekter. Videre betydde det også at en større del av befolkningen fikk samme økonomiske status, og på mange måter hadde grunn til å ”føle seg i samme båt.”⁵ Normen om at gifte kvinner helst ikke skulle arbeide hadde rådet i 1950-årene, men i perioden 1960-1970 begynte andelen utearbeidende kvinner å stige.⁶

Den moderne økonomiske historiens ensidige forståelse av arbeid kun som lønnsarbeid, påvirket lenge hvordan staten foretok en regning av den totale arbeidskraften.⁷ Selvsagt var ulønnet arbeid også en viktig del av arbeidskraften i det norske samfunnet. I 1971 tilsvarte det ulønnede omsorgsarbeidet hele 476 000 årsverk, altså mer enn de samlede årsverk innen industrien.⁸ I kjønnsforskningen har derimot søkelyset vært på begge former for arbeid. Forskerne har fokusert på betydningen av lønnet og ulønnet arbeid, og forholdet mellom de to i dagliglivet, fra samfunnsmessig produksjon til omsorg og forsørgelse. Ettersom arbeid derfor ofte har vært forbundet med lønnet arbeid og som hovedkilde til forsørgelse, har store deler av arbeidet til kvinner blitt utelatt fra statistikkene. Anerkjennelse av den gifte kvinnen som et juridisk subjekt og som en økonomisk selvstendig person, har gjennomgått en lang historisk prosess. Gjennom feltet kvinnerett har velferdsstaten hatt et tredelt forsørgelsessystem; yrkesaktivitet, trygd eller ekteskap.⁹ Kvinner har som regel vært knyttet til den siste, ettersom de i stor grad har vært husmødre og menn forsørgere. Dette har ført til at kvinner har stilt svakere enn menn, både på arbeidsmarkedet og i trygdesystemet.

Bestemmelsene i skatteloven av 1959 angående særskilt beskatning var på daværende tidspunkt fortsatt bare et supplement til hovedregelen om

⁵ Lange, Even: *Samling om felles mål 1935-1979, Aschehougs Norges Historie*, 1998 s. 226.

⁶ Ibid., s. 227

⁷ Blom og Sogner (red.): *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, Oslo: 1999, s. 312.

⁸ Ibid s. 319

⁹ Ibid s. 312

at ektefeller skulle beskattes likt, og var fortsatt ikke en prinsipiell ordning. I tillegg var det i lovteksten fremdeles bemerket tydelig at det *ikke* var adgang til å søke om særskilt ligning, der hvor ektefeller jobbet i en felles bedrift. Mange yrkesaktive kvinner i denne perioden kunne fullt mulig ha arbeidet i en felles bedrift. Ønsket om å bli beskattet særskilt, hvis dette eventuelt var mest økonomisk lønnsomt, for ektepar som eventuelt hadde ulike prosentstillinger i felles bedrift, må etter min oppfatning ha vært tilstede for mange. Etter min mening må dette ha virket hemmende i en tid der mange kvinner ofte jobbet i mannens eller i felles bedrift, når de først skulle ta arbeid utenfor hjemmet.

I 1969 ble det altså åpnet opp for *dette* forholdet, og en ny lov om ektefellebeskatning ble vedtatt. Det var denne endringen som kom til å bli den merkbare og betydningsfulle lovendringen i forhold til ektefellebeskatningens ringvirkninger ut over i 1970-årene. Denne oppgaven tar derfor for seg veien fra 1959 fram mot denne nye lovendringen i 1969, som resulterte i utvidelsen av ligningsprinsippet.

Tema og problemstilling

Oppgavens problemstilling handler altså om ovennevnte skatteendringer som fant sted fra 1959 til 1969: Lovgiverne i 1959 åpnet for muligheten til særskilt ligning, men presiserte at dette ikke gjaldt for ektefeller som jobbet i felles bedrift. I 1969 gikk man imidlertid bort fra dette og åpnet for at også ektefeller som jobbet i felles bedrift kunne *søke* om særskilt ligning. Det er denne endringen som er oppgavens tema.

Det problemområdet som oppgaven sett fra mitt ståsted søker å belyse, er de argumentene som gjorde seg tydeligst bemerket i denne skattedebatten frem til loven ble vedtatt. Partene som deltok i debatten hadde ulikt ståsted og utgangspunkt for sine synspunkter. Jeg forsøker å

fokusere på og analysere de ulike type karakterene argumentene hadde, og hvordan de ble begrunnet av de partene som deltok.

Tidligere forskning

Hvorvidt ektefeller (les: kvinner) som en hovedregel skulle kunne lignedes på særskilt grunnlag eller baseres på samskattprinsippet, reiste altså mange kompliserte og samfunnsmessig viktige spørsmål. Forsvaret og argumentene for særskilt beskatning var motivert ideologisk ut fra spørsmålet om en fullstendig anerkjennelse av kvinnen som en medlem av staten. Så er man fra forskerhold uenige om hvorvidt dette medlemskapet i staten omhandler det å være økonomisk likestilt, eller om et økonomisk medborgerskap.

Begrepet likestilling kan defineres som at kjønn skal ha like fordeler i arbeidsliv, samfunnsliv og i hjemmet.¹⁰ Trine Grini Olsen nevner Elisabeth Lønnå, som sier at kravet om særskilt ligning kan ses på som en kamp for økonomisk likestilling. Olsen har heller valgt å bruke begrepet økonomisk medborgerskap i forhold til debatten om særskilt ligning. Å ha like formelle rettigheter vil også kunne si juridisk likestilling. Begrepet likestilling kan også innebære det å ha like fordeler i samfunnet. Å betale skatt kan ses på både som en plikt, og som et gode. Likestilling i skattelovene kan derfor også sies å medføre like goder. Eksempler på slike goder har historisk sett vært gitt til mannen, for eksempel stemmerett. Sistnevnte var for øvrig også avhengig av størrelsen på inntekten. I alle fall, en mann fikk lavere skatt dersom han hadde en hjemmeværende hustru, noe som også kan sies å ha vært et gode. Snakker man om økonomisk medborgerskap, dreier skatt seg derfor i hovedsak om forholdet mellom stat og individ, ettersom det å betale skatt er en medborgerlig plikt. Videre innebærer dette også forholdet individet har til deltakelse i politikk og samfunn. Opphevingen

¹⁰ Dette avsnittet bygger på s. 18-19 i Olsens *S(k)amskatten*

av samskatt var en forutsetning for at kvinner og menn skulle ha like økonomiske fordeler, like goder og et likt forhold til og i staten.

Olsen skrev i 2004 en hovedoppgave om den delvise opphevelsen av samskatten i 1959.¹¹ Hun så på de kvinnelige strategiene i debatten om ligning av ektefeller, og hvilken rolle kvinneorganisasjoner kan ha spilt i kampen for å oppheve samskatten. I denne perioden var det disse organisasjonene som uttrykte seg sterkest, og de var de største partene i den politiske diskusjonen. Olsen viser til Norsk kvinnesaksforening og Norges Husmorforbund, og disse kom også til å uttale seg i debatten som fulgte i perioden 1966-1969, altså denne oppgavens tidsperiode. Disse organisasjonene fortsatte også å stå for en sterk prinsipiell argumentasjon for særskilt ligning i ektefellebeskatningens "neste fase". Andre parter, som for eksempel de politiske partier, var mer opptatt av hva som skulle lønne seg økonomisk for familier.

Olsen har altså sett på perioden frem til 1959. Det finnes derfor noe om selve samskatt-problematikken, sett i både et rettslig, økonomisk og i et likestillingsperspektiv. Olsen bruker for øvrig begrepet samskatt. Jeg velger i denne oppgaven å bruke ordet ektefellebeskatning, og ikke samskatten, for å skille på denne tematikkens "to perioder".

Foruten Olsens hovedoppgave som hovedutgangspunkt for tidligere forskning, har jeg brukt annen sekundærlitteratur som delvis har berørt samskatten/ektefellebeskatningen som tema. Blant disse er "Med kjønnsperspektiv på norsk historie", "Over Evne" og "Sosialdemokratiets tidsalder".

¹¹ Olsen, Trude Grini: *S(k)amskatten, Kvinnelige strategier i debatten om likning av ektefeller 1945-59.*

Kilder

Kildene jeg har brukt i denne oppgaven er hovedsakelig trykte kilder og sekundærlitteratur. Jeg har først og fremst tatt utgangspunkt i Innstilling fra Skattekomiteen av 1966, heretter kalt Sandbergkomiteen. Denne har vært hovedgrunnlag for oppgavens tema. I tillegg er noen utrykte kilder også benyttet.

Jeg har hovedsakelig gått ut fra Sandbergkomiteens innstilling fra 1966.¹² Den trykte utgaven jeg har hatt som utgangspunkt ble trykket i 1968 som et offentlig dokument, og jeg fant denne på Universitetsbiblioteket. De andre viktige kildene i mitt arbeide har vært Odelstingsproposisjon 18 (1968-69) – Regjeringens lovforslag etter Sandbergkomiteens innstilling. Denne har vært viktig for å kunne finne de eventuelle endringene eller fraksjonsbemerkningene jeg var på leting etter. Oppgaven referer mye til innspill fra blant annet Norsk kvinnesaksforening, og denne foreningens innspill er i stor grad referert i de to sistnevnte kildene. I tillegg til disse kildene har jeg benyttet meg av stortingsmeldinger, hvor jeg har sett på stortingsdebatter både under og etter Sandbergkomiteens arbeid. Endelig har jeg i tillegg tatt med en referanse fra Arbeiderbladet, som jeg synes representerer de holdningene som jeg fant i ulike aviser fra perioden.

De utrykte kildene jeg har funnet og sett på, er hovedsakelig kildemateriale fra Finansdepartementet. I Finansdepartementets arkiver fant jeg en boks merket "Sandbergkomiteen", med viktige dokumenter komiteen hadde brukt i løpet av sitt arbeid. Denne boksen skulle egentlig vært sendt til Riksarkivet, hvor jeg i utgangspunktet lette etter den. Riksarkivet opplyste til meg da at de antok at boksen fortsatt var i Finansdepartementet, noe den altså var. Jeg antar at boksen med kildematerialet per i dag er sendt over til Riksarkivet.

¹² *Innstilling fra Skattekomiteen av 1966*

I Sandbergkomiteens boks hos Finansdepartementet fant jeg en del kilder vedrørende diskusjoner rundt tematikken ektefellebeskatningen, både trykte og håndskrevne. Disse var altså fra Sandbergkomiteens arbeidsperiode, før selve innstillingen var ferdig og ble trykt.

Ektefellebeskatningen var et tema flere var opptatt av, og da Finans- og tolldepartementet ga Sandbergkomiteen mandatet til å gjennomgå landets skattelover, var det flere som ønsket å delta i prosessen. Av disse innspillene har jeg hovedsakelig sett på tilsendte brev til komiteen, og som jeg mener kan ha vært med på å påvirke komiteens løpende arbeid.

Fra Håndskriftsamlingen på Nasjonalbiblioteket gikk jeg gjennom Norsk kvinnesaksforenings arkiv. De skriftlige kildene der var av ulik karakter. Jeg fant skriv og brev til Sandbergkomiteen om tematikken ektefellebeskatning, og et par av disse innspillene som Finans- og tolldepartement hadde mottatt, fant jeg der.

Videre har jeg også benyttet meg av sekundærlitteratur jeg har funnet som omhandler temaet. Jeg ønsker på denne måten også å vise til en samfunnsmessig kontekst fra perioden oppgaven hovedsakelig tar for seg, 1959-1969.

Metode og oppgavens oppbygging

For å få en historisk faglig ramme om tematikken ønsket jeg så langt som mulig å kartlegge de kildene som kunne gi meg svar på problemstillingen. Å samle inn alt som eventuelt var tilgjengelig, ville vært en større jobb. Jeg har derfor måttet finne de kildene som har vært mest relevante, og som ”raskest gir tilstrekkelig informasjon”.¹³ i forhold til denne oppgavens tema er dette hovedsakelig Innstillingen fra Sandbergkomiteen av 1966 og Odelstingsproposisjon 18 (1968-69). Det

¹³ Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*, Oslo: 1999, s. 175

har vært viktig å finne den riktige kronologien i de ulike politiske dokumentene, både for å kunne plassere den endringen jeg lette etter, og for å kunne se endringen i forhold til dokumenter som både lå i forkant, under og etter prosessen om skatteendringene.

Jeg har altså valgt å fokusere på den regjeringsoppnevnte skattekomiteen, Sandbergkomiteens arbeid, denne komiteens argumenter og begrunnelser for de nye forslagene til lovendring i forhold til ektefellebeskatningen, og videre høringsuttalelsene som ble gitt etter Sandbergkomiteens innstilling ble sendt ut på høring, endringene foreslått av Regjeringen i Odelstingsproposisjon 18 (1968-69), og til slutt den avsluttende debatten i Odelstinget og Lagtinget frem til den nye skatteloven ble vedtatt i 1969.

Jeg har sett på de argumentene som tydeligst utmerket seg i denne skattedebatten frem til loven ble vedtatt, hvilken type karakter argumentene hadde, og hvordan de ble begrunnet av de partene som deltok. Ettersom jeg har valgt å se på de konkrete politiske prosessene fra Sandbergkomiteen startet sitt arbeid og til loven ble vedtatt, begrenser oppgaven slik den tar utgangspunkt i kildematerialet seg derfor tidsmessig til perioden 1966-1969. Sandbergkomiteen tok også opp mange andre skattespørsmål som berørte familiepolitikken, blant annet barnetrygd, men dette faller utenfor rammene for denne oppgaven. Blant de andre spørsmålene var det altså flere forhold som berørte familiepolitikk og økonomi, men jeg har altså valgt å konsentrere oppgaven rundt endringene i ektefellebeskatningen som førte til særskilt ligning for ektepar i felles bedrift, og endringene i forhold til hustrufradrag.

I nevnte Likestillingsrådets pamflett *Milepæler i Norske Kvinners historie gjennom 150 år*¹⁴ står det at vi ikke før i 1969 fikk en fullstendig

¹⁴ *Milepæler i Norske kvinners historie gjennom 150 år*, Likestillingsrådet, 1989

opphevelse av den såkalte samskatten, og at særskilt ligning da ble hovedregelen. Likevel velger jeg å påstå at det fremdeles i 1969 lå en viss begrensning i selve lovteksten angående fullstendig opphevelse. I begynnelsen av oppgaveprosessen var det også dette markante ”bruddet” jeg ønsket å belyse, men jeg fant etter hvert ut at fellesligning fortsatt ble stående som prinsipp i loven. At det altså ikke var et prinsippbrudd i loven førte derfor til at oppgavens endret karakter og innhold. Det som ble det nye lovforslaget, og også den vedtatte loven i 1969, var derimot en *utvidelse* av adgangen til særskilt ligning, og at den da også skulle gjelde for ektefeller som arbeidet i felles bedrift. Det kan derfor sies at adgangen til særskilt ligning ble mer tilgjengelig i en bredere forstand.

Jeg har derfor i denne oppgaven slik dens endelige innhold og framstilling framstår, studert argumentene framsatt av ulike politiske partier og organisasjoner *for* og *imot* særskilt ligning av ektefeller som jobbet i felles bedrift. Jeg har spesielt vært interessert i argumentenes karakter, og hvorvidt denne debatten kun var et spørsmål om økonomi og lønnsomhet mer enn et likestillingsspørsmål. Hvilke prinsipper som ble satt i søkelyset i denne perioden, frem til den endelige lovgivningen i 1969, vil altså være temaet for denne oppgaven.

Etter innledningskapittelet vil jeg i kapittel 2 legge fram en historisk bakgrunn om kvinner og arbeid i Norge. Dette vil danne et relevant bakteppe fordi i løpet av 1960-årene var det flere kvinner som tok arbeid utenfor hjemmet, slik at også skattespørsmålet fikk en ny dimensjon.

Sandbergkomiteen fikk altså mandat til å gjennomgå landets skattelover og til å foreslå endringer for ny skattelov. I dette store arbeidet ble også spørsmålet om ektefellebeskatning/samskatt reist på nytt. Det første kapittelet i oppgaven vil derfor omhandle Sandbergkomiteen. Kapittel 3 omhandler Sandbergkomiteen. I dette kapittelet vil jeg presentere komiteens medlemmer, og gjennomgå mandatet for komiteens arbeid.

Videre vil kapittelet omhandle innstillingens karakter, innspill til komiteen og i stortingsdebatten, Sandbergkomiteens forslag til endringer i ektefellebeskatningen, og endelig komiteens forslag angående det allerede innførte hustrufradraget.

Kapittel 4 tar for seg prosessen etter at Regjeringen sendte Sandbergkomiteens innstilling ut på høring. I dette kapittelet gjennomgår jeg ulike høringsuttalelser fra interessegrupper og organisasjoner om særskilt ligning i felles bedrift, og interpellasjoner i Stortinget om samme tematikk.

Det femte kapittelet omhandler lovbehandlingen blant annet på bakgrunn av Odelstingsproposisjon 18 (1968-69). Dette var Regjeringens lovforslag som den hadde utarbeidet etter behandlingen av innstillingen fra Sandbergkomiteen. Her har jeg forsøkt å belyse og hente fram hvilke argumenter som fortsatt var sammenfallende med Sandbergkomiteens forslag, eventuelt hvilke argumenter som var med på å belyse eventuelle uenigheter. Punktene fra kapittel 3 gjengis ikke i sin helhet, men jeg har sett på hvilke argumenter som går igjen, og hvilke *hensyn* som legges til grunn for at samskatt fortsatt ble stående som hovedprinsipp. Til slutt i dette kapittelet har jeg også valgt å ta med et avsnitt om Felles komite LO-DNA. Denne avga sin egen innstilling uavhengig av Sandbergkomiteen, og jeg tolker den som et motsvar og/eller som en alternativ utredning av diverse skattespørsmål. Endelig vil dette kapittelet ta for seg den avsluttende lovdebatten som foregikk Stortingets Odelsting og Lagting, og behandlingen av denne, før endringer i skatteloven ble vedtatt i 1969.

Til slutt i oppgaven har jeg i kapittel 6 forsøkt å samle trådene for oppgavens tema i et sammendrag. Her legger jeg fram korte hovedtrekk for å gjengi det jeg mener har vært det mest gjennomgående fra perioden 1959-1969, når det gjelder skatteendringer i Norge, likevel med

hovedfokus på ektefellebeskatningen 1966-1969, som er oppgavens tema.

Kontekst og teoretiske utgangspunkter

Konteksten for denne oppgaven er den nye sosialdemokratiske orden. Her kan korporativismen¹⁵ sies å stå som et særtegn for Norge i etterkrigstiden. Nye forvaltningssystemer i denne sosialdemokratiske orden ga organiserte særinteresser medvirkning, slik at disse fikk være med på forvaltningsprosesser. Sammensetningen av Sandbergkomiteen, slik den omtales i kapittel 3, er et eksempel på dette.

Selve korporativismen var ikke ny, men i 1950-årene fikk den en oppblomstring i Norge, da først og fremst i forhold til opprettelsen av statlige utvalg. Korporativiseringen hadde også nær sammenheng med reformpolitikken og arbeiderbevegelsens fase. For å reformere trengte politikere legitimitet, og én måte å få dette til på var å samarbeide med dem reformene ble rettet mot. ”Reformpolitikken fikk dermed et sterkt preg av forhandlings- og kompromisstrategi, eller om man vil – av organisert klassesamarbeid”, nevner Francis Sejersted.¹⁶ Hjelp fra eksperter var også nødvendig, og også interesseorganisasjoners kompetanse. Det nye sosialdemokratiet var et omfordelingsregime, og utgiftene ble dekket ved en omfattende beskatning. De fleste partier sto sammen om velferdsstaten, og det fantes derfor heller ingen særlig opposisjon mot selve skattenivået. Det fantes likevel noe opposisjon, og denne handlet som regel om selve *formene* for beskatning.¹⁷

¹⁵ Korporatismen er en betegnelse for samspillet mellom offentlig sektor private interesser innen utvalg, styrever, råd og komitéer. Dette samspillet har vært et alternativ til folkevalgte organer som påvirkningsvei. I det korporative systemet er ressursene ulikt fordelt, i motsetning til i valgkanalen med lik stemmerett.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dok/nouer/2003/nou-2003-019/5/4.html?id=371205>

¹⁶ Sejersted, Francis: *Sosialdemokratiets tidsalder, Norge og Sverige i det 20. århundre*, Oslo: 2005, s. 338.

¹⁷ Ibid., s. 350.

Når en større del av nasjonalinntekten består av skattene, vokser også skattespørsmål i betydning. I etterkrigsårene vokste mange europeiske land inn i en moderne utvikling av samfunnslivet, og i takt med dette ble det reist nye spørsmål om skattesystemene. I Norge var debatten viktig også på tvers av de ulike partiene, og debatten foregikk både i Stortinget og i kommunestyrene. Den norske skatteordningen var imidlertid i mange år relativt "motstandsdyktig" mot endring, ettersom Skattelovene for landet og for byene av 1911 var gjeldene helt frem til 1967.¹⁸ Samtidig vokste likevel landets næringsgrunnlag, i takt med den kulturelle utviklingen. Skattespørsmålene og debatten omhandlet lenge tilpasningsspørsmål, utfylling av lovverk eller særordninger, i forhold til de eldre skattelovene. Frem til utnevnelsen av Sandbergkomiteen, som denne oppgaven har som utgangspunkt, hadde det vært satt ned en rekke andre utredningskomiteer og utvalg, som kontinuerlig hadde forsøkt å løse nye problemer som hadde dukket opp. Likevel, sett i ettertid, gjorde ingen av disse en dyptgående vurdering av det norske skattesystemet, slik Sandbergkomiteen senere fikk mandat til å gjøre.

Det første bidraget til en ytterligere ny skattedebatt på et bredere grunnlag ble utarbeidet allerede i 1961 av Finansdepartementet, i en stortingsmelding.¹⁹ Etter dette nedsatte flere av de politiske partiene egne komiteer som avga utredninger. Partiet Venstre hadde egne utvalg for økonomiske spørsmål og utarbeidet også en utredning om omlegging av norsk skattepolitikk. Denne inneholdt blant annet spørsmål rundt forenkling og rasjonalisering av skattesystemet, og også skillet mellom lønnsinntekt og næringsinntekt. Denne utredningen la videre stor vekt på viktigheten av vitenskapelig og grundig forskning rundt ulike deler av skattesystemet, før nye ordninger eventuelt skulle settes i verk.

¹⁸ Hegna, Trond: *Nytt og bedre skattestystem? Sandberg-komiteens innstilling, en oversikt og noen betraktninger*, Oslo: 1968, s. 8.

¹⁹ Ibid s. 9 Hegna omtaler her Stortingsmelding nr. 54 (1960-61).

Landsorganisasjonen, LO, og Arbeiderpartiet satte også ned en felleskomité sommeren 1965, og deler av denne omtales senere i oppgaven. Denne komiteen skulle utarbeide et skatteopplegg som kunne legges frem for ulike parter i samfunnspolitikken. Trygve Bratteli²⁰ ble formann i komiteen. Han hadde tidligere i flere foredrag satt spørsmål ved ulike skjevheter ved det norske skattesystemet. Han mente at mange av disse skjevhetene kunne løses på en enklere måte, ved at man gikk fra direkte til indirekte beskatning. I tillegg pekte han på viktigheten av å få til en egen ordning for beskatning av lønnsinntekt. Innstillingen fra Felleskomiteen LO-DNA "Dette må vi gjøre med skatten" utkom i 1967. Her står det at "skattepolitikken må til stadighet justeres i forhold til de endringer som skjer i samfunnet", og at "den må tilpasses det samfunn den skal virke i og de forhold den skal øve innvirkning på".²¹ Komiteen ønsket i 1968, etter Sandbergkomiteens innstilling, også en revurdering av skattesystemet, hvor det ble siktet mot et skattesystem som i større grad kunne imøtekomme likhets- og evneprinsippet, en utforming hvor skattepolitikken fordelte byrdene etter faktisk evne til å betale skatt.

²⁰ Trygve Bratteli (Ap) var norsk politiker og tidligere statsminister. Han var stortingsrepresentant for Oslo 1949-81. Han var formann i finans- og tollkomiteen og var også partiets fremste talsmann i finansspørsmål. Han var statsråd 4 ganger. http://snl.no/Trygve_Bratteli

²¹ *Innstilling fra felles komite LO-DNA. Dette må vi gjøre med skatten*, 1968, s.10.

Kapittel 2: Historisk bakgrunn

Før jeg behandler ulike rundt Skattekomiteen i neste kapittel, ser jeg det som naturlig å gi en generell kontekstualisering av den historiske bakgrunnen når det gjelder *kvinner og arbeid*. Ettersom de nye skattelovene også var sterkt forbundet med endrede samfunnsforhold, både fra et økonomisk og et likestillingsståsted, kan det være på sin plass å se dette sammen i et historisk perspektiv. Etter en innledning om kvinner og arbeid, redegjør jeg derfor for den historiske konteksten når det gjelder folketrygd.

Kvinner og arbeid

1960 årene ble av flere kalt ”de gyldne 60-årene”,²² noe som ble stående som betegnelsen på tiåret da også det private forbruket i Norge skjøt fart. Folks livstil endret seg i stor grad, og det var naturlig å snakke om et kulturskifte i Norge. En ny forbrukerkultur var også i høy grad på vei inn i kulturen. Allerede tidlig i 1960-årene mistet Arbeiderpartiet det langvarige monopolet partiet hadde hatt på regjeringsmakten. Arbeiderpartiet hadde i stor grad influert den norske politikken, både med tanke på arbeiderbevegelsens stilling, og samarbeidet mellom fagbevegelse og andre interesseorganisasjoner. Sammen med LO utgjorde Arbeiderpartiet en viktig del av maktapparatet i Norge.

Etter en periode med indre uro og splittelse i arbeiderbevegelsen, skjedde det et maktskifte i Norge, og en borgerlig regjering tok over.²³ ”Det regjerende sosialdemokratiet møtte derfor sterke utfordringer midt på 1960-tallet”.²⁴ I 1963 ble det dannet en kortvarig borgerlig regjering under Høyres John Lyng. I 1965 var det et nytt stortingsvalg. De

²² Lange, Even: *Samling om felles mål 1935-1979, Aschehougs Norges Historie*, Oslo: 1998, s. 230.

²³ Ibid s. 240.

²⁴ Ibid s. 241.

borgerlige partiene sto samlet og dannet sammen et regjeringsalternativ til Arbeiderpartiet. Selv om Høyre hadde gått fram og befestet sin stilling som det største borgerlige partiet, var det likevel Per Borten²⁵ fra Senterpartiet som ble statsminister.

1960-årene ble likevel lite preget av uenighet mellom de borgerlige partiene og Arbeiderpartiet i forhold til politikkenes retning. Dette gjaldt både hovedlinjer i den sosialdemokratiske politikken, næringsutvikling, industripolitikk, sosialpolitikk, og også statens økonomiske styringsredskaper. Denne oppgaven omhandler de skatteendringene som ble vedtatt i tidsrommet 1959-1969, og det er tydelig at selv om det fantes noen fraksjonsbemerkinger i løpet av prosessen om skatteendringer, så var Storting og Regjering stort sett enige om de endringene som fant sted.

”Styringsmodellen som var utviklet under sosialdemokratisk ledelse – med en sterk, dirigerende stat som på mange felter overstyrte markedet med utgangspunkt i politisk bestemte planer og mål – ble slik et tverrpolitisk felleseie. De grunnleggende holdningene knyttet til ønsket om like utgangsvilkår for alle og utstrakt inntektsutjevning mellom hovedgruppene i samfunnet, styrket sin stilling når også et borgerlig styre målbar dem. Den praktiske politikken Borgen-regjeringen satte ut i livet, kunne sees på som et tegn på at samfunnsintegrasjonen hadde nådd helt til topps og hadde visket ut ulikhetene mellom styringsalternativene. En meningsmåling tatt opp i 1969 viste at 64% av velgerne mente det ikke gjorde noen forskjell om det ble den ene eller andre regjering.”²⁶

Det ble satt i verk ulike virkemidler for å sikre sosial trygghet og økonomisk vekst. Disse virkemidlene sprang ut av en pragmatisk politisk tankegang, og de bygde på et felles sett av holdninger. Reformene som ble innført var et resultat av praktiske løsninger i en tid der mange i samfunnet mente en uregulert markedsøkonomi ikke fungerte. ”Dette

²⁵ Per Borten (SP) bonde og norsk statsminister i perioden 12. Oktober 1965 til 17. mars 1971. http://snl.no/Per_Borten

²⁶ Lange, Even: *Samling om felles mål 1935-1979, Aschehougs Norges Historie*, 1998 s. 242.

betydde blant annet at folk kunne legge ulik mening i de store endringene som fant sted.”²⁷ Noen målte endringene muligens mot sin visjon om et sosialistisk samfunn, eller som i ett av denne oppgavens utgangspunkt – kvinnesak og likestilling.

I dag blir muligens skattereformer og påfølgende endringer tatt for gitt. I skattepolitikken har likevel spørsmålet om hvorvidt ektefeller skal lignes særskilt eller sammen, vært en klassisk problemstilling. Allerede i 1888 ble dette forholdet regulert ved Loven om formuesforhold mellom ektefeller.²⁸ Loven etablerte et

”sameie mellom ektefellene til felleseiets midler. Sameie var imidlertid av en noe spesiell karakter, i det det var mannen som disponerte over det hele. Selv om den gifte kvinnen ved loven av 1888 uttrykkelig ble erklært myndig, var det bare over sitt eventuelle særeie hun hadde økonomisk frihet”.²⁹

Elleve år etter, i 1899, ble skattekomiteen av samme år nedsatt. Denne komiteen leverte sin innstilling i 1904 og foreslo at ”ektefeller som levde sammen alltid skulle skattes under ett.”³⁰ Formuleringen ble imidlertid endret under behandlingen i Odelstinget i 1911. Her ble det formulert at ”en hustru kunne kreve særskilt ligning for særeiemidler og for utbytte av selvstendig virksomhet”.³¹ Ved en ytterligere lovendring i 1921 ble ligning av ektefeller under ett gjort obligatorisk, og dette ble regelen frem til 1959, og delvis også videre.³² Endringen ble formulert på følgende måte: ”Mand og hustru lignes underet for begges samlede formue og inntægt”.³³ I lovendringen av 1927 ble denne endringen videreført. Formell sidestilling i loven av kvinners innsats i hjemmet med ektefellens forsørgelsesarbeid ble også vedtatt i 1927, mens det ordentlige

²⁷ Ibid s. 243.

²⁸ <http://snl.no/ekteskap/ektefellers%20formuesforhold>

²⁹ Ibid.

³⁰ Dokument nr 237.04 i boks merket ”Sandbergkomiteen”, Finansdepartementet, s. 2.

³¹ Ibid., s. 2.

³² Olsen, Trude Grini: *S(k)amskatten*, s.12.

³³ Sitert i *ibid.*, s. 31.

gjennombruddet for to-inntektsfamilien kom i 1970-årene.³⁴ En annen viktig sak fra 1959 til 1969, med virkning fra 1967, var det nevnte spørsmålet om hustrufradrag. Skulle dette fradraget på grunn av barnepassutgifter med mer også gjelde for de som jobbet i felles bedrift og som samtidig ble særskilt lignet? Dette ble et av spørsmålene i debatten om ektefellebeskatningen, som vil bli belyst senere i denne oppgaven.

I de første tre etterkrigsårene i Norge var det en klar uenighet i Finansdepartementet om hvilke faglige råd som skulle gis angående skattepolitikken som skulle føres i landet. Uenigheten var mellom skattejuristene på den ene siden, og økonomene på den andre. Motsetningen dreide seg for det meste om *evneprinsippet*, som sa at alle med lik skatteevne skulle betale like mye skatt.³⁵ Dette prinsippet sa lite om hvordan kontroversielle spørsmål innenfor skattepolitikken skulle løses, i denne sammenhengen ville dette kunne gjelde for eksempel kvinners lønnede arbeid. Beskatning etter det nevnte evneprinsippet ville kunne føre til at ekstra arbeid ble ulønnsomt.³⁶ Innenfor oppgavens kontekst påvirket dette spesielt kvinner og deres arbeid utenfor hjemmet, som oftest var deltidsarbeid. Spesifikke argumenter som disse hadde som regel vært fraværende i diskusjoner om skattelover.

I 1959 ble loven om adgang til særskilt ligning av ektefeller innført. Fram til 1959 hadde kvinnens eventuelle inntekt blitt lagt til mannens, og dermed ble det også en høyere beskatning. Endringen i 1959 kom derfor til å bli en merkbar endring i ektefellebeskatningen. Ettersom ektefeller da etter eget ønske kunne velge å bli beskattet hver for seg. Denne adgangen skulle likevel bare gjelde på særskilte vilkår. Loven om ”samskatt” for ektefeller ble derfor bare delvis opphevet. Likevel, i løpet av 1960-årene var tendensen på vei til å snu når det gjaldt å benytte seg av samskatt. I 1960 valgte 50 391 ektepar å bli særskilt lignet, det vil si

³⁴ Blom og Sogner (red.): *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, s. 314.

³⁵ Lie og Venneslan: *Over Evne, Finansdepartementet 1965-1992*, Oslo: 2010, s.109.

³⁶ *Ibid.*, s.109.

omtrent 64 % av yrkesaktive gifte kvinner”.³⁷ Med denne nye lovgivningen fikk dermed familier økonomisk mer igjen for kvinnens lønnede arbeid.

På 1960-tallet hadde det allerede blitt mer vanlig at begge ektefellene jobbet utenfor hjemmet. Det gjeldene skattesystemet fram til da ble derfor oftere utsatt for kritikk, ettersom systemets forutsetninger i hovedsak var at mannen var hovedforsørger, og at kvinnen var hjemme. Samfunnet gikk likevel mer i retning av behovet for mer arbeidskraft, og kvinnelig arbeidskraft var spesielt ønskelig. ”Den reduserte tilgangen på ugift arbeidskraft økte altså etterspørselen etter gifte kvinners innsats.”³⁸ Samskatten, eller ektefelleskatten, hadde altså holdt frem til 1959. Da ble ordningen om *adgang* til særskilt ligning opprettet, og i tillegg eget fradrag til kvinner med arbeidsinntekt som også forsørget barn.

Generelt sett gikk prosentdelen av yrkesaktive kvinner på 1960-tallet opp. Mellom 1960 og 1970 ble kvinners yrkesaktivitet fordoblet fra 10 % til 20 %. Både økonomisk selvstendighet og likevekt i forholdet bidro til kvinners økte yrkesaktivitet.³⁹ En undersøkelse gjort av Statistisk sentralbyrå i 1968 viste at en av de viktigste årsakene til at kvinner ønsket å ta ”arbeid utenfor hjemmet”, var ren interesse for å arbeide. Flere rettigheter og utdannings- og yrkesmuligheter var til stede i denne perioden. Neste viktigste grunn som ble oppgitt, var at kvinnene rett og slett trengte større inntekt til husholdningen.⁴⁰ Jeg mener dette er åpenbare argumenter for at det nå var på tide å endre skattepolitikken i en retning som kunne tilpasses nye arbeidsforhold i samfunnet, og også være et insitamant for flere kvinner til å ta arbeid utenfor hjemmet. Videre mener jeg at de endringene som var ønskelig i skattepolitikken

³⁷ Olsen, Trude Grini: *S(k)amskatten*, s.111.

³⁸ Blom og Sogner (red.): *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, s. 313.

³⁹ Ibid., s. 312-313.

⁴⁰ *Yrkesaktive kvinners innstilling til yrkesarbeidet og til arbeidet i hjemmet*. Melding fra Likelønnsrådet om resultater fra intervju-undersøkelse 1968 fra Statistisk Sentralbyrå, s.3.

nok også krevde en mentalitetsendring innenfor samfunnspolitikken når det gjaldt gjennomføring av konkrete og praktiske tiltak. Disse kunne være med på å gjøre det teknisk mulig for kvinner å kunne benytte seg av de rettighetene de hadde på papiret. Skattespørsmål var i stor grad en del av denne samfunnsmessige sammenhengen.

I 1960-årene var det ennå relativt få kvinner med egen yrkesaktivitet. Dette på tross av at barnproduksjonen hadde gått ned. Det må likevel være grunn til å tro at økt utdanning, større forventninger til materiell velstand og ønske om å kombinere arbeid og familieliv, har spilt en rolle for reduksjonen av barnproduksjonen. Mellom 1960 og 1970 steg også den kvinnelige andelen av studenter fra 20 % til 29 %. Andelen yrkesaktive gifte kvinner ble også fordoblet.⁴¹

Andre demografiske forhold endret seg fra 1960-årene og utover. Antall giftermål gikk ned, og det ble også mer vanlig å leve som samboere uten å være gift. Skilsmisene steg fra 2000 i 1960 til opp i mot 7000 i 1980. ”Ekteskap var ikke lenger en sikker forsørgelse for kvinner.”⁴² Kvinnenes gradvise økte yrkesaktivitet førte videre til andre former for forsørgelse, og ”parforhold resulterte heller ikke i samme grad av praktisk service, som ekteskapet tidligere ga ektemannen”.⁴³ Ekteskapet i dag kan på mange måter ses på som noe som opprettholdes hvis det er emosjonelt tilfredsstillende, i motsetning til på denne tiden, da det var en slags praktisk og økonomisk institusjon.

Demografiske endringer påskyndet altså kvinnenes innmarsj på arbeidsmarkedet. Endringer i fødselstallet påvirket utbyttet av arbeidskraften, og dermed Norges økonomi. Slike endringer la føringer for de forpliktelser velferdsstaten påtok seg. Kvinnene bidro til billig arbeidskraft når det gjaldt alle oppgavene som utbyggingen av

⁴¹ Sogner og Blom (red.): *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, s.304.

⁴² *Ibid.*, s. 305.

⁴³ *Ibid.*

velferdssamfunnet førte med seg. Kvinners lave lønninger var også en viktig forutsetning for å bygge opp velferdsytelser i Norge.⁴⁴ Videre ble tidligere ulønnet kvinnearbeid også profesjonalisert, fordi det ble økt behov for offentlig omsorg.⁴⁵ ”Kvinnens yrkesaktivitet er altså en nøkkel til å forstå velferdsstatens framvekst, samtidig som kvinner gjennom omsorgsyrkene ble en viktig bærebjelke for oppbyggingen av velferdsstaten”.⁴⁶

Det var i løpet av 1960-årene det ble alminnelig velstand i Norge. Etter krigen hadde forhold som gjenreising og nøysomhet vært gjeldende, men på 1960-tallet var det en sterk og vedvarende økonomisk vekst som var i fokus. Folk var opptatt av å videreutvikle og utbygge velferdsstaten. ”1960-tallet ble ikke bare det første velstandsstiåret. Det ble også enn noe annet ”*optimismens tiår*” i norsk politikk og samfunnsliv”.⁴⁷ Det var sterk vekst i sysselsettingen på arbeidsmarkedet, og som jeg har fokusert på spilte kvinnene her en sentral rolle.

Folketrygden

Sosialpolitikken i Norge i etterkrigstiden førte til at det ble innført et fellesprogram som hadde som mål å forenkle det offentlige forsørgelsessystemet som var gjeldende. De ulike sosiale trygdene som fantes, skulle bygges ut og samles i en og samme *folketrygd*.

De forskjellige trygdene ble samlet i Lov om folketrygd i to omganger. En i 1966 og en i 1971. Det viktigste nye poenget med folketrygden var at i tillegg til minstepensjonene, ble nå en tilleggspensjon innført. Denne skulle graderes etter tidligere inntekt og opptjeningstid i yrkesaktiv periode. Innføring av tilleggspensjoner var et politisk kompromiss. Den innebar at personer i hovedsak skulle kunne leve som de var vant til

⁴⁴ Ibid., s. 315.

⁴⁵ Ibid., s. 306.

⁴⁶ Ibid., s. 320.

⁴⁷ Grønlie, Tore: *Grunntrekk i Norsk Historie, fra vikingtid til våre dager*, Oslo: s. 298.

mens de hadde vært yrkesaktive. Ordningen om opptjening på denne måten ble satt i verk fra og med 1967.⁴⁸

Folketrygden nevnes her i forkant av de kommende kapitlene, fordi dens rammer ligger som en av premissene i forhold til de nye forslagene om særskilt ligning, og eventuell utvidelse av denne ordningen.

*

Slik så altså velferdssamfunnet i Norge ut hva gjelder kvinners inntreden og stilling på arbeidsmarkedet, i tillegg til de gjeldende reglene for ektefellebeskatning, folketrygd og hustrufradrag (som vil bli omtalt senere), da Regjeringen i 1966 satte ned Sandbergkomiteen. Det er med dette bakteppet prosessen rundt Sandbergkomiteens arbeid i neste kapittel blir presentert.

⁴⁸ http://snl.no/Sosiale_forhold_i_Norge

Kapittel 3: Sandbergkomiteen

Dette kapittelet omhandler Skattekomiteen av 1966, den såkalte *Sandbergkomiteen*. På bakgrunn av utviklingen rundt skattespørsmålene som ble belyst i de foregående kapitlene ble komiteen oppnevnt av Regjeringen Borten ved kongelig resolusjon den 4. mars 1966. Den skulle foreta en vurdering og en analyse av det samlede systemet av skatter, avgifter, premier, subsidier og stønader.⁴⁹ Komiteens innstilling ble avgitt 30. desember 1967.

Komiteen var ikke satt sammen ut fra prinsippet om representasjon fra partier eller partigrupper. Partene hadde likevel en sterk tilknytning til partier eller yrkes- og næringsorganisasjoner.

Sandbergkomiteens sammensetning

Komiteen som ble ledet av formannen Ole Rømer Aagaard Sandberg⁵⁰, var bredt sammensatt og var kvalifisert for arbeidet på ulike måter. Redaktør Trond Hegna⁵¹, som var medlem av komiteen, grupperer komitemedlemmene på denne måten: Professor Gerhard Stoltz, amanuensis John Eid, og forsker Hallvard Borgenvik representerte sosialøkonomi, næringslivsøkonomi og statistikk. Cand. jur og skatteinnspektør Olav Askvik representerte den lokale skatteadministrasjonen. Høyesterettsadvokat Signe Marie Stray Ryssdal⁵² og kontorsjef Dagmar Klepstad representerte yrkeskvinnene.

⁴⁹ *Innstilling fra Skattekomiteen av 1966*, s. 1.

⁵⁰ Ole Rømer Aagaard Sandberg (Sp), norsk gårdbruker og politiker. Han var formann i komiteen (Sandbergkomiteen), som forberedte overgangen til merverdiavgiften og omleggingen av skattesystemet. http://snl.no/Ole_Rømer_Aagaard_Sandberg

⁵¹ Trond Hegna (AP) Cand. philol, norsk presseman og politiker. http://snl.no/Trond_Hegna

⁵² Signe Marie Stray Ryssdal (V) Cand. jur, norsk offentlig tjenestekvinne og politiker. http://snl.no/Signe_Marie_Stray_Ryssdal

Både arbeidsgiver- og lønnstakersiden var representert, ved høyesterettsadvokat Per Brunsvik, som skattekyndig fra Norges industriforbund, direktør og siviløkonom Kåre Framholt, rørleggermester og ingeniør Lyder Emil Soltvedt, og direktør i Norges Rederforbund Johan Seland. Banksjef i Arbeidernes Landsbank Per Dragland, som var tidligere leder av LO's økonomiske kontor, var det eneste medlemmet som var direkte knyttet til lønnstakergrupper som LO er et organ for, ved siden av yrkeskvinnene.⁵³

Videre var det viktig for komiteen å være orientert om hvordan Stortinget tidligere hadde behandlet skattespørsmål, og komiteen hadde derfor medlemmer som representerte denne siden; tidligere stortingsmann og gårdbruker Ole Rømer Aagaard Sandberg og komitémedlem og redaktør Trond Hegna. Begge hadde vært medlemmer av Stortingets skattekomite.⁵⁴

Mandatet

Sandbergkomiteen ble oppnevnt for å ”foreta en analyse og vurdering av vårt samlede system av skatter, avgifter, premier, subsidier og stønader i samsvar med mandat utformet av Finansdepartementet”.⁵⁵ Komiteens mandat var dermed svært komplisert og omfattende. Under hele prosessen fikk også komiteen en rekke spørsmål og henvendelser til behandling og vurdering. Disse vil bli belyst senere i oppgaven.

I innstillingen står det at *ingen* tidligere skattekomité hadde fått et så generelt og omfattende mandat. Sandbergkomiteen hadde også knapp tid til rådighet, under 2 år, ettersom innstillingen skulle være ferdig ved utgangen av 1967. I innstillingen påpekes det for øvrig at komiteen hadde valgt å bygge den på tidligere komiteers arbeid, slik at den

⁵³ Hegna, Trond: *Nytt og bedre skattesystem? Sandberg-komiteens innstilling, en oversikt og noen bemerkninger*, Oslo: 1968, s.11.

⁵⁴ Ibid., s.11.

⁵⁵ *Innstilling fra Skattekomiteen av 1966*, s.1.

omfattende og offentlige skattedebatten som hadde pågått mer eller mindre siden andre verdenskrig, slik det nevnes i innledningskapittelet, ble tatt hensyn til.

Innstillingens karakter

Etter mandatet var komiteens hovedoppgave å behandle sentrale spørsmål, og å foreslå retningslinjer, for den videre utviklingen av skatteleggingen. Det gikk ikke inn i komiteens mandat å utarbeide lovttekst, men å legge frem *hovedlinjer* for et fremtidig skattesystem. Lovdebatten i forhold til ektefellebeskatningen, både i stortingsbehandlingen og vedtaket i Odelsting og Lagting, omhandles i oppgavens kapittel 5. Komiteen skriver for øvrig at den ikke har fått gått gjennom hvert enkelt skattespørsmål like grundig, men har heller konsentrert seg om de sentrale problemene. Ut fra innstillingens ferdige karakter ser man at ektefellebeskatningen viste seg å være ett av disse.⁵⁶

Komiteen påpeker i innstillingen at flere forslag forutsetter et mer omfattende utredningsarbeid i Finansdepartementets regi. Ektefellebeskatningen derimot, ser ikke ut til å inngå her. Som man kan se ut av Odelstingsproposisjon 18 (1968-69), som behandles i kapittel 5, var Regjeringen stort sett enig i Sandbergkomiteens forslag til endringer. Det var altså andre skattespørsmål som også ble berørt av komiteen, men i forhold til oppgavens tema er spørsmålet rundt ektefellebeskatningen det mest sentrale. Innenfor den generelle skattedebatten kan ektefellebeskatningen muligens ha spilt en mindre rolle, likevel var det stor interesse for denne delen av komiteens mandat. Dette gjaldt også prinsipielle synspunkter i forhold til hva som *eventuelt* kunne endres på. For skatteyttere som ble direkte berørt av ektefellebeskatningen, var jo dette av like stor betydning som andre skattespørsmål.

⁵⁶ Ibid., s.10.

Det gjeldende utgangspunkt for komiteen med hensyn til eventuelle endringer i ektefellebeskatningen, var selvfølgelig den tidligere lovendringen av 1959. Da ble det vedtatt å åpne opp for særskilt inntektslikning av ektefeller. I innstillingen refererer Sandbergkomiteen til denne lovendringen: ”Skattelovens hovedregel er at ektefeller skal lignes under ett for begges samlede formue og inntekt, jf. skl. § 16 (11), første ledd”.⁵⁷ Og videre: ”Ved en lovendring av 19. juni 1959 ble det åpnet adgang til særskilt inntektslikning av ektefeller. Reglene om dette finnes i skl. § 16 (11), fjerde, femte og sjette ledd”.⁵⁸ Den nye ordningen gikk derfor ut på at hvis *begge* ektefeller hadde inntekt, kunne den av dem som tjente minst kreve særskilt ligning. Dette var som regel kvinnen. Videre var det likevel presisert at adgangen til særskilt ligning *ikke* skulle gjelde for ektepar i felles bedrift.⁵⁹

Inntekt som ikke var gjenstand for særskilt ligning, ble beskattet av den andre ektefellens inntekt, og i disse tilfellene ble også den ene ektefellen oppført som forsørget. Hustruer som hadde arbeidsinntekt, kunne likevel kreve det såkalte hustrufradraget, et fradrag fra hustruens inntektslikning, dersom hun *i tillegg* til å arbeide også forsørget to eller flere hjemmeværende barn under 14 år. Begrunnelsen for dette hadde vært at det normalt påløp merutgifter når kvinnen også var i arbeid. Hun kunne derimot *ikke* kreve hustrufradraget hvis hun jobbet i felles bedrift med sin mann.

Sandbergkomiteen la også vekt på at det kom til å bli lavere satser for den direkte skatten, og da ville bestemmelsen fra 1959 få ny betydning. Komiteen ønsket derfor ikke å endre på de eksisterende ordningene, men festet seg ved at ”noen av bestemmelsene kunne gjøres klarere og enklere

⁵⁷ *Innstilling fra Skattekomiteen av 1966*, s. 21.

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ *Ibid.*

å praktisere”.⁶⁰ Dette var en del av Sandbergkomiteens anbefaling også når det gjaldt øvrige skatteordninger. Altså at det trengtes mer tydelige og praktisk sett anvendbare retningslinjer.

En viktig faktor for å kunne bli særskilt lignet var de ordninger som var knyttet til trygdeordningen. Også i forhold til disse ordningene kom lønnstakerens inntektsforhold inn i et stort offentlig administrasjonsapparat. Ved innføringen av folketrygden var kommende personytelser knyttet til inntektsverv gjennom en stor del av lønnstakerens år i aktiv tjeneste. Selve lønnsinntekten kommer derfor inn i administrasjonen knyttet til trygden.

Ulike innspill til komiteen

I forhold til denne oppgavens tema velger jeg også å inkludere noen av de innspillene jeg har funnet, og som jeg mener kan ha vært betydningsfulle for det endelige resultatet i den senere lovendringen. Her har jeg valgt å fokusere på skriv og brev sendt til Sandbergkomiteen, uttalelser i Stortinget, men også uttalelser i media under komiteens arbeidsperiode. Direkte brev som Sandbergkomiteen mottok har jeg funnet i Finansdepartementet. Det kom ulike bemerkninger til det pågående arbeidet fra flere ulike hold. Interpellasjonene⁶¹ om dette som fulgte etter at innstillingen var blitt sendt på høring, vil også presenteres. Interpellasjonene ble også hentet frem som argumenter i Regjeringens senere Odelstingsproposisjon 18 (1968-69), og disse er å finne som vedlegg til denne.

⁶⁰ Hegna, Trond: *Nytt og bedre skattesystem? Sandberg-komiteens innstilling, en oversikt og noen bemerkninger*, s. 54.

⁶¹ Interpellasjon er en forespørsel som fremsettes i en debatterende og besluttende forsamling. Ordet brukes om forespørsler et parlamentsmedlem retter til et regjeringsmedlem. Interpellasjoner, som andre spørreordninger, er viktige institusjoner i parlamentet. De er et ledd i parlamentets, eller opposisjonens, kontroll med regjeringen, og de er en måte parlamentarikere kan markedsføre seg selv og sine partier på. Ordningen med interpellasjoner brukes langt sjeldnere enn den andre spørreordningen, <http://snl.no/interpellasjon>

Det startet også en debatt om ektefellebeskatning i Stortinget allerede mens Sandbergkomiteen var i gang med sitt arbeid. Politikerne var altså opptatt av å kunne påvirke resultatene angående temaet ektefellebeskatning. Selv om Stortinget ikke fikk innsyn, mener jeg at noen av innspillene kan ha blitt tatt hensyn til. Jeg har derfor valgt å ta med generelle uttalelser omkring ektefellebeskatningen som ble gitt i stortingsdebatter.

Noen parter hadde også vært opptatt av denne tematikken i over 10 år, siden den forrige debatten om samskatt i 1959. I denne sammenhengen har jeg valgt å trekke frem uttalelser fra Norsk kvinnesaksforening, ettersom den tydelig står for den mest prinsippfaste linjen i debatten om ektefellebeskatning.

Norsk kvinnesaksforening (NKF)

Norsk kvinnesaksforening ved formann Eva Kolstad⁶² sendte allerede 7. april 1966, 3 dager etter at Skattekomiteen var nedsatt, brev til Finans- og tolldepartementet.⁶³ Kvinnesaksforeningen merket seg først og fremst at ektefellebeskatningen i første rekke ikke ville bli tatt opp av skattekomiteen, og derfor ble brevet sendt til departementet. Foreningen skrev at den gikk ut fra at departementet ville arbeide spesielt med dette spørsmålet, og komme med en raskere løsning på problemene.

Kvinnesaksforeningen skrev videre at den gang på gang hadde sendt flere

⁶² Eva Kolstad (V) var politiker og norsk kvinnesaksforkjemper. Hun var en pådriver i kampen for likestilling mellom kjønnene i annen halvdel av 1900-tallet. Hun spilte også en stor rolle som pioner for kvinner i norsk politikk. Hun var det første likestillingsombudet og den første kvinnelige partilederen i Norge. Kolstad stod for kvinnesak på et liberalt og humanistisk grunnlag. Like rettigheter uansett kjønn var det sentrale, og hun mente at forskjeller mellom kjønnene kunne forklares med kulturell og sosial påvirkning, og hun kom derfor i fundamental opposisjon til den husmorideologien som rådet etter annen verdenskrig. Et av hovedmålene til Eva Kolstad var at alle kvinner, både gifte og ugifte, skulle ha muligheten til lønnet arbeid. Hun ledet også NKFs kamp mot samskatten, som førte til at det i mange tilfeller ikke lønnet seg for gifte kvinner å ta lønnet arbeid. http://snl.no/.nbl_biografi/Eva_Kolstad/utdypning

⁶³ Fra Norsk Kvinnesaksforening til Finans- og tolldepartementet, 7/4-1966. Dok nr 237.01, s. 1 i boks merket "Sandbergkomiteen", Finansdepartementet.

henstillinger i saken til regjering, Stortinget og departement, og denne gangen var ikke et unntak. Foreningen ønsket derfor å komme med noen merknader også i denne saken. Det var altså viktig for NKF å påpeke tematikken, saken kunne vel ikke stå usagt fra deres hold. Hvorvidt den har påvirket komiteen i dens forslag til endringer er uvisst, men det er grunn til å tro at NKF's sterke linje ikke gikk ubemerket hen.

I brevet uttrykte Kvinnesaksforeningen at det gledet den stort i 1959 da reglene for beskatning av ektefeller ble endret. Likevel var foreningen "skuffet over at adgangen til særskilt ligning ble gjort til en særordning".⁶⁴ Den hevdet den gangen at også ektefeller som jobbet sammen i samme bedrift, burde ha adgang til særskilt ligning. NKF pekte altså direkte på det som også komiteen kom til å foreslå. Foreningen påpekte videre at den ofte hadde fått henvendelser fra medlemmer og andre som klaget over ulike sider ved ektefellebeskatningen. NKF bemerket avslutningsvis:

"Det eneste riktige prinsipp ved personlig beskatning må være å skattlegge hvert individ for det vedkommende selv har tjent eller eier. Det må gjelde både gifte og ugifte. Norsk kvinnesaksforening vil innstendig anmode om at dette prinsipp vil bli lagt til grunn i fremtiden".⁶⁵

De punktene som NKF klaget over, dreide seg stort sett om det urettferdige prinsippet om at ektefeller som jobbet i felles bedrift ikke kunne be om særskilt ligning, *hvis* de ønsket det. Kvinnesaksforeningen førte likevel fortsatt en enda strengere linje utover akkurat denne tematikken, og argumentene den hadde kom til å stå fast videre. Poenget her er at NKF sin prinsipielle og idealistiske linje ble videreført av foreningen.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid., s .2.

Finansministerens innspill

Et direkte innspill til Regjeringens medlemmer fra finansminister Ole Myrvoll⁶⁶ kan være med på å belyse diskusjonene om ektefellebeskatningen, hvordan den skulle utformes, hvilke premisser som skulle gjelde med mer. I et notat til regjeringsmedlemmer fra mars 1967 minner finansministeren om Regjeringens erklæring fra oktober 1965. Der stod det at:

”ektefellebeskatningen vil bli tatt opp til revisjon blant annet med sikte på likestilling mellom ektepar som arbeider i felles bedrift og andre yrkesektepar, og en ny vurdering av fradrag i den skattbare inntekt for utearbeidende mødre og enslige forsørgere med små barn”.⁶⁷

Finansminister Myrvoll understreket altså viktigheten av å fokusere på ektefellebeskatningen og de utfordringer som knyttet seg til den. I notatet blir det også henvist til utkastet til proposisjon og forslaget om fellesligning som hovedregel, med særskilt ligning som en mulighet. At dette spørsmålet, slik Regjeringen, Finans- og tolldepartementet og Sandbergkomiteen anså det, ”bare er av vesentlig betydning” for størrelsen av skatten til begge ektefeller, oversteg første progresjonstrinn i det som het statsskattabellen, noe som utgjorde 24 000 kr til sammen.⁶⁸

De gjeldende regler om særskilt ligning var på daværende tidspunkt altså at ektefeller som jobbet i felles bedrift, *ikke* kunne kreve særskilt ligning. Finansministeren påpekte at dette burde bli vurdert i sin helhet av Sandbergkomiteen. Ektefellebeskatningen var med andre ord et viktig

⁶⁶ Ole Myrvoll (V/DLF) var sosialøkonom og politiker, og var finansminister i regjeringen Borten 1965-71. Som finansminister sto han for regjeringsforslaget om omlegging av det norske skattesystemet og også innføringen av merverdiavgiften i 1969.
http://snl.no/Ole_Myrvoll

⁶⁷ Notat til Regjeringens medlemmer fra finansministeren, 2 .mars 1967 (dokumentet er unummerert), fra boks merket ”Sandbergkomiteen”, s. 1.

⁶⁸ Ibid. s. 1.

tema, noe også finansministeren så ut til å være sterkt engasjert i, og som han forsøkte å påvirke komiteen til å ta opp til vurdering.

Sosialdepartementets innspill

Den allerede innførte folketrygden var også et relevant tema, sett i forhold til nye spørsmål om ektefellebeskatning. I et notat fra Ottar Lund og Finn Høvik i Sosialdepartementet til byråsjef Vinnem i Finans- og tolldepartementet, kom det fram at det etter lovens paragraf 6-4, annet ledd ble ektefellenes inntekt fastsatt i samsvar med skattelovgivningen. Dessuten ble det heller ikke foretatt noen egentlig innmelding i folketrygden.⁶⁹ Spørsmålet er, slik jeg ser det, om kvinner i denne sammenheng ble ansett som rettssubjekter på lik linje med mannen. Gifte kvinners rettigheter som medborgere med krav på individuell folketrygd, var altså knyttet til deres ekteskap, og ikke gjennom særskilt beskatning som ga medlemskap i folketrygden. Disse to temaene synes å være sterkt knyttet sammen med tanke på ektefellers skatteforhold.

I notatet fra Lund og Høvik het det videre at det ikke ville være mulig å melde hustruen inn som arbeidstaker i syketrygden (senere folketrygden), og at det heller ikke da ville være hensiktsmessig med innmelding som ikke-arbeidstaker. I disse tilfellene hadde man måttet betale en premie, som sammen med mannens premie til syketrygden, ble høyere enn om bare mannen betalte premie av ektefellenes samlede inntekt.

Lund og Høvik pekte dessuten på at ”departementet forutsetter at folketrygdlovens regler om pensjonsgivende inntekt for ektefeller vil bli tatt opp til revisjon samtidig med eventuelle endringer i reglene om

⁶⁹ Notat til byråsjef Vinnem, Finansdepartementet. Kommunalkomiteens henvendelse – Deres notat av 6. d.m. Sosialdepartementet, 8. juni 1967. For Sosialministeren: Ottar Lund og Finn Høvik, (dokumentet er unummerert) fra boks merket ”Sandbergkomiteen”.

skattelegging av ektefeller”.⁷⁰ De gikk ut fra at dette ble ”aktuelt i forbindelse med de spørsmål som er lagt frem for Skattekomiteen av 1966...”⁷¹ Folketrygden var knyttet til beskatning, og det er derfor tydelig at det er disse to temaene som går igjen når det gjelder nye vurderinger av ektefellebeskatningen.

Innspill i stortingsdebatter

Fra stortingsdebatter i perioden 1966-1967 ser det ut til at det først og fremst var kvinnelige politikere fra Høyre som engasjerte seg i debatten om ektefellebeskatningen. De to som syntes å ha gjort seg mest gjeldende i denne sammenhengen var Astri Rynning⁷² og Berte Rognerud⁷³.

Rognerud kom med et innlegg, som direkte påpekte sakens kjerne i denne sammenhengen. Hun syntes

”at både kvinner så vel som menn skal ha en rimelig mulighet til å velge sin arbeidsplass og til å anvende sin arbeidskraft, om de vil anvende den i hjemmet eller utenfor hjemmet, enten det er som lønsmottakere eller som medarbeidere i felles bedrift”.⁷⁴

Rognerud påpekte også, som andre hadde nevnt tidligere, at flere kvinner med akademisk utdannelse holdt seg hjemme, *fordi* det ikke var lønnsomt for dem å utnytte den utdannelsen de hadde tilegnet seg. Til slutt ønsket hun å fokusere på at det sterke kvinnelige innslaget som var

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibid.

⁷² Astri Sverdrup Rynning (H) var en norsk jurist. Hun var også formann i Norske kvinners nasjonalråd i perioden 1959-68. http://snl.no/Astri_Sverdrup_Rynning

⁷³ Berte Rognerud (H) var en av de første kvinnesakskvinner på Stortinget. Hun var en av de fremste forkjempere for lov om barnehager og skattefradrag for hjelp i hjemmet. Dette var viktige bidrag til at kvinner kunne kombinere omsorgsrollen med en yrkesaktiv karriere utenfor hjemmet. Ut fra samme syn var hun også sterk motstander av sambeskatning og skatteklasse 2. Selv om hun ble valgt til Stortinget gang på gang, sier det litt om hvor kort likestillingen tross alt var kommet, at hun ikke ble statsråd i noen av de borgerlige regjeringer i 1960-årene. http://snl.no/Berte_Rognerud

⁷⁴ Kongeriket Norges 112. ordentlige stortingsforhandlinger 1967-68, 7. del, inneholdene forhandlinger i Stortinget, Oslo: 1968, s. 350.

tilstede i interpellasjonsdebatten, kunne gi inntrykk av at dette var en kvinnesak. Etter Rogneruds mening var dette imidlertid ikke tilfellet.

Spørsmålet er om man kan ta Rognerud på ordet her. Hvordan skal Rognerud sitt utspill ovenfor analyseres? Var det slik at dette *ikke* handlet om kvinnesak slik hun ga uttrykk for? Var ikke denne saken nettopp et spørsmål om likestilling av kvinnen med mannen? Eller var uttalelsen rett og slett et resultat av hennes partipolitiske ståsted? Til tross for hennes distansering, var dette etter mitt syn nok primært et spørsmål om likestilling, altså hennes engasjement for denne saken i likestillingsspørsmål. Rognerud var som nevnt en kvinnesakskvinne. Dermed, og dette kan ses i utspillet, var det i forlengelsen av dette engasjementet at hun sidestilte kvinnens arbeidskraft som likeverdig med krav på likebehandling i form av særskilt beskatning som *hovedprinsipp*. Dessuten var Rognerud konsistent i sine synspunkter. Også i 1959 da spørsmålet om samskatt var på dagsorden, gikk hun inn for særskilt beskatning. Imidlertid må det påpekes at hennes argumentasjon når det gjelder ektefellers innsats i fellesbedrift, også var *sammenfallende* med Høyres ideologiske ståsted med hensyn til arbeidskraftens fleksibilitet.

Generelle holdninger

Generelle holdninger til den nye skatteomleggingen var tema både innad i organisasjoner og i avisinnlegg. Temaet kvinnelig arbeidskraft synes generelt å gå igjen. Tema engasjerte både kvinner, og de som anså etterspørsel etter arbeidskraft som et generelt samfunnsanliggende. Dette kan igjen ha påvirket hensynet til å foreslå og å gjennomføre endringer i den nye skatteordningen. Etter gjennomgang av ulike aviser har jeg lagt merke til flere annonser for husmødre som ønsket å komme ut i arbeidslivet. Yrkesvalg, lønn og arbeidsvilkår ble diskutert, og

familieøkonomi var et sentralt tema i samfunnspolitikken.⁷⁵ Å ta arbeid utenfor hjemmet var altså generelt et samfunnspolitisk tema, og som nevnt tidligere i kapittel 2, steg andelen av kvinner i studentmassen fra 20 % til 29 %. Videre ble også antallet yrkesaktive gifte kvinner fordoblet. Det var likevel slik enn så lenge at en stor andel av de kvinnene som hadde arbeid utenfor hjemmet faktisk jobbet i ektefellenes felles bedrift.

Sandbergkomiteens forslag til endringer

Ektefellebeskatningen

Sandbergkomiteen foreslo å opprettholde ordningen med ektefellebeskatningen fra 1959, med adgang til å søke om særskilt ligning for inntektsgivende arbeid. Den ga også sin tilslutning til at også hustruer som har arbeid utenfor hjemmet, skal få det såkalte hustrufradraget.

Den tydeligste endringen komiteen foreslo, er adgangen til å søke særskilt ligning for de som jobber i felles bedrift. Fra ordningen i 1959 var det som nevnt tydeliggjort at dette *ikke* skulle være mulig. Først og fremst påpekte komiteen at denne ordningen fra 1959 isolert sett var uheldig. Etter komiteens oppfatning var denne begrensningen foretatt ut fra kontrollmessige hensyn. Sistnevnte vil si at det var vanskelig å finne en brukbar løsning på inntektsfordelingen fra virksomheter som hadde avkastning av kapital, for eksempel jordbruksvirksomhet. Komiteen bemerket at de fleste ektefellene som faktisk jobbet i felles bedrift ofte drev med virksomhet som jordbruk og småbruk.⁷⁶ I disse tilfellene var det svært vanlig at hustruen deltok i arbeidet. I slike situasjoner med ektefeller i felles bedrift, mente komiteen at den ektefellen som hadde den laveste inntekten, også skulle ha tilgang til å søke om særskilt ligning.

⁷⁵ Arbeiderbladet 8. november 1966.

⁷⁶ *Innstilling fra Skattekomiteen av 1966*, s. 273.

Likevel foreslo Sandbergkomiteen at denne adgangen burde bli begrenset til å gjelde når inntekten var av en slik størrelse at det i vanlige arbeidsforhold også ville blitt betalt en premie til folketrygden.⁷⁷

Argumentet var at det ville være lettere å stadfeste hvorvidt det faktisk dreide seg om et reelt arbeidsforhold. I 1959 var nettopp dette et av argumentene *mot* å vedta særskilt inntektsskatt som hovedprinsipp. Hvis inntekten ikke eventuelt var så lav at det heller ikke ble betalt premie til folketrygden, ville det heller ikke vært noe behov for å søke om særskilt skatt. Etter mitt syn er det her argumentene om kvinnens medborgerskap kommer inn.

Komiteen hevdet videre at to ektefeller som jobbet i én bedrift (som var felles eie), måtte kunne anses som to selvstendige næringsdrivende i forhold til skatte- og trygdlovenes bestemmelser.⁷⁸ Det ble foreslått for øvrig at den ektefellen som ønsket særskilt skatt i slike tilfeller, måtte selv levere en oppgave til skattemyndighetene over arten og omfanget av arbeidet som var utført.

Hustrufradrag

Sandbergkomiteen foreslo først og fremst at hustrufradraget for ektefeller som begge var i jobb, fortsatt skulle gjelde. Denne skulle dessuten begrenses til de familiene som hadde forsørgeransvaret for barn under 16 år. Størrelsen på hustrufradraget ville fortsatt være et standardfradrag i hustruens inntekter. Tanken var at dette skulle kompensere for ikke-legitimerte utgifter. Komiteen foreslo dessuten at prosentfradrag skulle erstattes med et fast beløp i forhold til antall barn.

Den 27. juni 1967, altså mens Sandbergkomiteen arbeidet med innstillingen, kom det en ny lov som åpnet for at hustruer som arbeidet i mannens eller ektefellenes felles bedrift, også skulle få rett til

⁷⁷ Ibid., s. 274.

⁷⁸ Ibid.

hustrufradrag.⁷⁹ Komiteen viser til behandling i Stortinget på dette området, der det ble påpekt det uheldige i at ligningsmyndighetene eventuelt skulle ha fastsatt hustruens arbeidsinntekt ved skjønn. For å ha en bedre oversikt over at det dreide seg om faktiske arbeidsforhold, foreslo derfor komiteen likevel å begrense retten til å bli lignet særskilt, dersom man jobbet i felles bedrift. Forslaget gikk ut på at retten ble begrenset til de skatteyttere som hadde en inntekt av lik størrelse som i ett hvilket som helst annet arbeidsforhold, der det ville blitt betalt den vanlige premien til folketrygden.⁸⁰

Begrunnelsen for at hustrufradraget ble foreslått til også å gjelde for de som hadde arbeid utenfor hjemmet i felles bedrift, var at utgifter til hjelp i hjemmet uansett kom til å være nødvendige utgifter til "inntekts ervervelse".⁸¹ For å kunne få hustrufradrag for ektefeller i felles bedrift, var det en forutsetning at ektefellene også oppfylte kravene for å kunne kreve særskilt ligning i utgangspunktet.

Sandbergkomiteens forslag til særskilt ligning i felles bedrift

Når det gjelder ordningen om særskilt ligning av ektefeller som jobbet i felles bedrift, uttalte komiteen at den daværende ordningen fra 1959 var urettferdig fordi den ikke tillot særskilt ligning når begge ektefeller jobbet i felles bedrift. Isolert sett var dette en uheldig ordning. Begrensningen

⁷⁹ Ordningen ble innført i 1948 under betegnelsen hustrufradrag. Ordningen har bakgrunn i den obligatoriske fellesligningen av ektefeller som gjaldt før retten til særskilt ligning ble innført. Fra 1981 het ordningen foreldrefradrag. Fradraget gis til ektefeller og samboere med felles barn, så lenge begge foreldrene har arbeidsinntekt. Det kan også gis fradrag dersom en av foreldrene har arbeidsinntekt og den andre er under utdanning eller er ufør. Fradraget gis i inntekten til den av foreldrene som har lavest arbeidsinntekt. Det gis også til enslige forsørgere med arbeidsinntekt. Fradraget er knyttet til utgifter til stell og pass av barn under 12 år.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/1996/nou-1996-13/8/2/4.html?id=341063>

⁸⁰ *Innstilling fra skattekomiteen av 1966*, s. 274.

⁸¹ *Ibid.*

som ordningen av 1959 var basert på, var begrunnet ut fra kontrollmessige hensyn. Dette var forbundet med vanskelighetene når det gjaldt å stadfeste fordelingen av inntektene i en næringsvirksomhet, der hvor utbyttet av kapitalen gikk til begge ektefellene, for eksempel i en jordbruksvirksomhet.⁸² De fleste av dem som jobbet i felles bedrift, drev med jordbruk og annen varehandel. Det var svært vanlig at hustruen deltok i dette arbeidet i en kombinasjon med ansvar for hjem og familie.

Kravene for å få særskilt ligning for ektefelles som jobbet i felles bedrift, var at

”Ektefellens inntekt av den selvstendig næringsvirksomhet må overstige den til enhver tid fastsatte minsteinntekt for innbetaling av premie til syketrygd og folketrygd. Det må legitimeres at premien er betalt ved kvittering for betalt syketrygd og ved at det foreligger forskuddsskatteseddel. Inntekten for den ektefelle som forlanger særskilt ligning, må ikke overstige ektefellenes samlede nettoinntekt i den næring hvor vedkommende har sitt arbeid”.⁸³

Sandbergkomiteen påpekte at den fortsatt var usikker når det gjaldt særskilt ligning. Det var eksempelvis uklart hvor mange som faktisk ville ha interesse av å benytte seg av en slik ordningen. Til tross for dette, mente komiteen at den ektefellen som hadde den laveste inntekten, burde ha rett til å be om særskilt ligning. Forutsetning for å få særskilt ligning var at arbeidet som ektefellen gjorde hadde en viss økonomisk verdi. Eller slik komiteen formulerte det: ”En slik rett til særskilt ligning antas heller ikke å få særlige provenymessige⁸⁴ virkninger”.⁸⁵ Dermed spilte det ingen rolle for staten og dens innkomne skatteinntekter hvorvidt ektefellene ble beskattet under ett, eller hver for seg.

⁸² *Innstilling fra skattekomiteen av 1966*, s. 273.

⁸³ *Ibid* s. 274.

⁸⁴ Proveny, eller utbytte. Uttrykket brukes nå om nettoutbringende ved salg av verdipapirer; tidligere også når det gjaldt statsinntekter og inntekter av spesielle forretningstransaksjoner. <http://snl.no/proveny>

⁸⁵ *Innstilling fra skattekomiteen av 1966*, s. 274.

Kapittel 4: Høringsuttalelser og interpellasjoner i Stortinget

Sandbergkomiteen leverte sin innstilling ved årsskiftet 1967/1968, 30. desember 1967. Hva var reaksjonene på komiteens innstilling? Hva ble oppfattet som kontroversielt? I debatten som fulgte etter komiteen avga sin innstilling, og etter at denne var sendt på høring, kom det ulike reaksjoner på de nye bemerkningene omkring ektefellebeskatning. Jeg skal derfor se på hvilke parter som argumenterte for og hvilke som var i mot de endringene som ble foreslått, og ikke minst hvordan de begrunnet sine synspunkter. Uttalelsene er samlet i et vedlegg til Odelstingsproposisjon 18 (1968-69).⁸⁶

Etter at Sandbergkomiteen avleverte sin innstilling, foregikk stortingsdebatten hovedsakelig på bakgrunn av en stortingsmelding, som tok for seg spørsmålet om ordningen rundt lønnskatt, det vil si direkte beskatning av en persons inntekt. Under diskusjonen om direkte lønnskatt ble det ikke tatt direkte opp ektefellebeskatningen, men jeg tolker det her som at et individs direkte inntektskatt også ville komme til å berøre kvinnen som beskattet individ, dersom særskilt ligning i felles bedrift samtidig ble innført. Imidlertid, dersom ektefellene ønsket å bli særskilt lignet, ville deres status i forhold til skatteklasser også komme til å få en annen betydning.

I Sandbergkomiteens innstilling ble felles ligning, altså samskatt, fortsatt stående som hovedregelen. Det ble dermed ikke foreslått noen *prinsipiell* endring i loven om ektefellebeskatningen fra 1959. Likevel ble det foreslått endringer som kunne føre til at flere enn tidligere kunne *søke* om å blir lignet særskilt. For noen parter handlet spørsmålene om

⁸⁶ Vedlegg til Ot.prp 18 (1968-69): *Uttalelser om innstillingen fra Skattekomiteen av 1966.*

endringer i ektefellebeskatningen om prinsipper, og for disse partene var ikke kompromisset fra 1959 tilstrekkelig. For andre handlet ektefellebeskatningen om spørsmål omkring økonomi, og om hva som ville være mest lønnsomt for familier.

Særskilt ligning i felles bedrift?

Argumentene og høringsuttalelsene i forhold til Sandbergkomiteens forslag om å utvide adgangen til særskilt ligning for ektepar i felles bedrift, gikk hovedsakelig ut på at det var et godt forslag, og at det rett og slett ville være *uheldig* å nekte ektefeller i en slik situasjon denne adgangen. Flere argumenterte for dette, men noen argumenter i mot forslaget ble også fremmet. Disse dreide seg i hovedsak om vanskeligheter med kontroll av ligningene, og muligheter for skattesnyteri. Sistnevnte var et argument som ble brukt i forhandlingene om lovendringen av 1959.

Interessegrupper

Ligningsutvalget⁸⁷ nevnte at det i og for seg var urimelig at ektefeller som jobbet i felles bedrift, skulle behandles annerledes enn i de tilfeller hvor ektefeller hadde lønnsinntekt fra hvert sitt arbeid.

Ligningsutvalget uttrykte likevel at dersom denne ordningen ble innført, burde det også bli strammet inn på de formelle kravene. Utvalget reiste spørsmål om hvordan ligningsmyndighetene skulle kunne kreve kontroll av om begge ektefeller faktisk jobbet i samme bedrift. Skepsisen gikk derfor ut på at det kunne være enkelt for ektepar i disse tilfellene å velge en inntektsfordeling som skattemessig var den gunstigste.⁸⁸ Utvalget fryktet altså at denne ordningen ville gi et større rom for skattesnyteri.

⁸⁷ Ligningsutvalget er en frittstående stiftelse som arbeider til fremme av skattefaglig utvikling i teori og praksis til nytte for offentlig og privat sektor. <http://www.utvalget.no>

⁸⁸ Vedlegg til Ot.prp 18: *Uttalelser om innstillingen fra Skattekomiteen av 1966*, Ligningsutvalget 28. mai 1968, s. 33.

Ligningsutvalget konkluderte *likevel* med at ektefeller som arbeidet i samme bedrift og som ønsket å bli beskattet særskilt, skulle kunne få tilgang til det, og dermed bli likestilt med alle lønnstakere.

Argumentene mot forslaget dreide seg altså hovedsakelig om merarbeidet ligningsmyndighetene ville kunne få med kontroll av selvangivelsene.

Fylkesmannen i Oppland mente også at dette ville medføre

”uhyre vanskeligheter i ligningsarbeidet og vil være til stor hjelp for skattesnytere og dette burde myndighetene ikke være hjelpelige med. Hvilken forretningsmann kan ikke påstå at hustruens arbeide har en viss økonomisk verdi uten at ligningsmyndighetene på noen måte kan kontrollere det? Jeg vil også hevde at det absolutt ingen urettferdighet foreligger i og med felles ligning i slike tilfeller. Å påstå det motsatte er, etter min mening, bare utidig føleri”.⁸⁹

Fylkesmannen viste her at han hadde sitt fokus på det mest økonomisk lønnsomme, og at han ikke tenkte på dette i et kvinnepolitisk perspektiv. Han mente en lønnstaker ville være bedre stilt ved å opprettholde fellesligning i felles bedrift, og at særskilt ligning heller ville utdype kløften.⁹⁰

Organisasjoner

Norsk kvinnesaksforening gikk som tidligere, etter min mening, lengst i forhold til prinsippspørsmålet og påpekte igjen særskilt ligning for alle som et ønskelig prinsipp i loven. Foreningen la vekt på at den fortsatt sto på sin tidligere holdning: Prinsippet om at særskilt ligning av ektefeller burde bli fullstendig gjennomført i norsk skatterett.⁹¹ NKF hadde allerede i 1946 tatt opp arbeidet med å analysere virkningene av ektefellebeskatningen, og kjempet for å få opphevet felles ligning av ektefeller.⁹² Slik holdt altså foreningen samme linje fra 1959. Foreningen

⁸⁹ Ibid., Fylkesmannen i Oppland 22. mai 1968, s. 264.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ibid., Norsk kvinnesaksforening 3. Mai 1968, s. 256.

⁹² Skaarer, Åse Camilla: *Samskatt – og kvinnen som appendix*, http://www.kvinnerifagbevegelsen.no/temasider/rett_til_arbeid/samskatten.html

fortsatte å understreke at ektefeller skattemessig burde bli behandlet som *to selvstendige og atskilte personer* uansett skatteforhold.

Foreningen støttet komiteens forslag om adgang til særskilt ligning i felles bedrift, men holdt likevel fast på at prinsippet om særskilt ligning *uansett situasjon* burde være gjeldene. NKF mente derfor at skattekomiteens forslag gikk i riktig retning, men at ordningen ennå ikke etablerte en helt rettferdig skatteordning. Dette gjaldt også adgang til særskilt ligning av ektefellenes formue, og annen inntekt enn arbeidsinntekt. Foreningen påpekte dessuten at fellesligning fortsatt ville stå som hovedprinsipp, og ikke minst mente den at tiden derfor var inne for å oppheve ordningen med felles ligning.

LO var i sin uttalelse skeptisk til det nye forslaget om individuell skatt i felles bedrift. LO's sterkeste argument mot endringene pekte på mulighetene for proformaarrangementer, og at dette kunne føre til større ulikheter blant enkelte familiers forsørgerbyrde. Organisasjonens forslag gikk derfor ut på å gi skattelettelser til husstander hvor bare den ene ektefelle var i arbeid.⁹³

Norges Husmorforbund (NHF) var enig i Sandbergkomiteens forslag om adgang til særskilt ligning for ektefeller i felles bedrift, men ytret samtidig et ønske om mulighet til særskilt ligning også for hustruer som arbeidet i hjemmet.

”En bør også være klar over at mange hustruer uten selvstendig inntekt utfører samfunnsnyttig arbeid utenfor hjemmet, f.eks. i ulønnete politiske, humanitære, ideelle, sosiale og andre verv. Av den grunn kan de trenge hjelp til pass av barn osv.”⁹⁴

⁹³ Vedlegg til Ot.prp 18 (1968-69): *Uttalelser om innstillingen fra Skattekomiteen av 1966*, Finans- og tolldepartementet, Landsorganisasjonen i Norge 29. mai 1968, s. 232.

⁹⁴ Ibid., Norges Husmorforbund s. 254.

NHF var derfor til en viss grad enig med LO på dette området, til tross for at LO brukte begrepet skattelettelser. NHF's ytring var nok også i forhold til å beholde de mest økonomisk gunstige forholdene for ektefellene.

Interpellasjoner

Den første representanten i Stortinget som fokuserte på ektefellebeskatningen i denne debatten var Erland Steenberg⁹⁵ i debatten 11. oktober 1968. Han spurte her hva som ville skje med størrelsen på hustrufradrag, minstefradrag, fradrag for enslige forsørgere, ligning av ektefeller, og barn. Han mente alle disse omstendighetene burde bli bedre klarlagt.⁹⁶

Peder Næsheim⁹⁷ som også var en debattant i Odelstinget, uttrykte videre i samme debatt at det måtte bli tale om en helhetsløsning, som til sammen kunne gi et rettferdig system. Rettferdig i den forstand at det

”den enkelte betaler i skatt og avgifter når subsidier og andre tilskudd er trukket fra, står i et rimelig forhold til den enkeltes inntekt og forsørgelsesbyrde. Der kan denne lønnskattordningen kanskje bli et avgjørende element for å gi en så rettferdig helhetsløsning som mulig”.⁹⁸

Gunnar Alf Larsen⁹⁹, også i samme debatt, nevnte at den enkelte skatteyder måtte kunne føle at *han* eller *hun* ble behandlet i et rettferdighetsforhold til andre. Nødvendigheten av et høyt skattenivå var

⁹⁵ Erland Steenberg, (Sp) var en norsk politiker og eiendomsmegler. Han var blant annet Formann i Buskerud Senterparti 1960–66, Stortingsrepresentant for Buskerud 1965–77 og Odelstingspresident 1969–73. http://snl.no/Erland_Steenberg

⁹⁶ Kongeriket Norges 113.ordentlige stortingsforhandlinger 1968-69 7.del, inneholdene forhandlinger i Stortinget, Oslo: 1969, s. 96.

⁹⁷ Peder Næsheim (Ap) Stortingsrepresentant fra Rogaland 1965-1973. http://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=PEN_E

⁹⁸ Kongeriket Norges 113.ordentlige stortingsforhandlinger 1968-69 7.del, inneholdene forhandlinger i Stortinget, Oslo: 1969, s. 97.

⁹⁹ Gunnar Alf Larsen (Ap) Stortingsrepresentant fra Oslo 1950-1977. <http://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=GULA>

der i forhold til alle samfunnsoppgavene som skulle løses, men ingen ville kunne godta at nivået ikke ble fordelt mest mulig rettferdig. Han sa videre at det burde være et prinsipp at enhver *skulle betale etter evne*, og at dette burde være et godt utgangspunkt også for framtida.¹⁰⁰

Ingen av disse representantene berører ektefellebeskatningen direkte, men jeg velger å ta innleggene med fordi begge snakker om et rettferdighetsprinsipp. Larsen mener at både han og hun, altså kvinner og menn, bør behandles likt og rettferdig. Etter mitt syn kunne denne rettferdighetstankegangen være sammenfallende med at skattespørsmål skulle være uavhengig av sosial status og hvor personen faktisk hadde sitt arbeid.

¹⁰⁰ Kongeriket Norges 113. ordentlige stortingsforhandlinger 1968-69 7. del, inneholdene forhandlinger i Stortinget, s. 101.

Kapittel 5: Lovbehandlingen

Odelstingsproposisjon 18 (1968-69)

Sandbergkomiteen la som nevnt frem sin innstilling i desember 1967. Komiteen hadde foreslått å opprettholde ordningen fra 1959, om adgang til å kunne søke om særskilt ligning, men denne gangen med ett tillegg; adgang til særskilt likning for ektefeller som arbeidet i felles bedrift.

Etter at innstillingen ble lagt fram, og høringsuttalelser og innspill var gitt, skulle så konkrete lovforslag bli fremmet av Regjeringen i proposisjons form.¹⁰¹ Hele saken omkring skatteomleggingen var ønsket ferdigbehandlet i Stortinget før valget 1969. Det hadde lenge vært regnet med at Sandbergkomiteens innstilling og skattereformen skulle bli vedtatt uten noen stor grad av debatt.¹⁰² I forrige kapittel pekte jeg imidlertid på noen uttalelser og forslag til endringer, blant annet fra Norsk kvinnesaksforening. Etter mitt syn kan det hevdes at kvinnesaksforeningen hadde en grad av innflytelse i dette skattespørsmålet, ettersom Regjeringen i Odelstingsproposisjon 18 (1968-69) trakk fram uttalelser fra foreningen.

Regjeringen utarbeidet sitt lovforslag, som ble lagt frem av Finans- og tolldepartementet til behandling i Stortinget, noe som er temaet for dette kapittelet. Hvilken argumentasjon og begrunnelse hadde Regjeringen?

I Odelstingsproposisjon 18 (1968-69) delte Regjeringen i hovedsak Sandbergkomiteens standpunkter til endrede skatteregler for ektefeller. Den støttet komiteens forslag om at ektefeller som arbeidet i felles

¹⁰¹ Inntil høsten 2009 ble Regjeringens forslag til lovendringer kalt Odelstingsproposisjon (Ot.prp.) Dette hadde med å gjøre at lovvedtak først ble truffet i Odelstinget, og deretter i Lagtinget. I dag behandles alle lovforslag i plenum i Stortinget. <http://snl.no/proposisjon>

¹⁰² Venneslan og Lie: *Over Evne, Finansdepartementet 1965-1992*, Oslo: 2010, s.107.

bedrift, kunne kreve særskilt ligning på visse vilkår.¹⁰³ Regjeringen støttet også komiteens forslag om å utvide tilgangen til hustrufradrag til de kvinnene som jobbet utenfor hjemmet.

Tematikken rundt ektefellebeskatningen ble for øvrig også tatt opp i proposisjonens innledning som et av *hovedpunktene* for endringer i skattereformene. Dette tydeliggjør nødvendigheten av endringer på akkurat dette området.¹⁰⁴

Samtidig som ordningen med fellesligning ble opprettholdt, ville Regjeringen også tydeliggjøre at adgang til særskilt ligning gjaldt for den av ektefellene som *tjente minst*, slik som Sandbergkomiteen hadde foreslått. For denne oppgaven var dette sammen med adgang til særskilt ligning på visse vilkår for ektefeller som jobbet i felles bedrift, eller i den ene ektefellens bedrift, det viktigste forslaget til lovendring som var sammenfallende med Sandbergkomiteens innstilling.¹⁰⁵

Regjeringens begrunnelse for at det var ønskelig med en slik skattelette, var ønsket om at kvinner med utdannelse skulle velge å jobbe utenfor hjemmet når de giftet seg. Det ble også kommentert i proposisjonen at adgangen til særskilt ligning fra 1959 nå så ut til å ha blitt akseptert i det alminnelige omdømme. Departementet mente altså at felles ligning fortsatt burde være det ordinære, men med en adgang til særskilt ligning av den laveste arbeidsinntekten hvis *begge* ektefeller var i *aktiv virksomhet*.¹⁰⁶

¹⁰³ Ot.prp. nr. 18 (1968-69) *Om endringer i skattelovene for landet og for byene av 18. august 1911 m.fl.*, s. 4.

¹⁰⁴ *Ibid.*, s. 4.

¹⁰⁵ *Ibid.*, s. 4.

¹⁰⁶ *Ibid.*, s. 22.

Innstilling O. XVIII (1968-69)

I Innstilling O. XVIII (1968-69) ble det trukket frem en uttalelse fra Norske kvinners nasjonalråd angående temaet skatteklasser. Rådet hadde foreslått at man kunne kvitte seg med hele klassefradragssystemet, dette ved å sløyfe hele skatteklasse 2. Fra uttalelsen ble det sagt blant annet at

”skatteyttere som får de fleste fordeler ved den foreslåtte skatteordning, er de skatteyttere som forsørger ektefelle uten egne arbeidsinntekter og lignes i klasse 2. Dette er en utvikling som ikke på noen måte oppfordrer kvinnene til å gjøre en innsats i arbeidslivet, og det premierer de som ikke tar arbeid utenfor hjemmet”¹⁰⁷

Innstillingen fra Finanskomiteen kommenterte dette ved å påpeke at reglene om beskatning av inntekt var basert på at alle ble skattlagt for det *økonomiske utbyttet av sin arbeidsinnsats*. Derfor skulle det ikke være noen grunn til at enslige eller ektefeller som jobbet utenfor hjemmet, skulle beskattes hardere av sin arbeidsinntekt.

Videre skrev Finanskomiteen i Stortinget at når det gjaldt ektefellebeskatningen, såvel som andre områder, måtte ”prinsippet være at enhver har krav på egen skattemessig vurdering av sin arbeidsinntekt...”¹⁰⁸

Som nevnt tidligere stod det under punktet om skattelegging av ektefeller at etter departementets mening burde de gjeldene reglene for skattelegging av ektefeller bli *stående* slik som de var, men likevel med adgang til særskilt beskatning av den laveste inntekten *når begge ektefeller var i arbeid*.¹⁰⁹ Flertallet i Finanskomiteen henviste til at ektefeller som hadde inntekt fra enten arbeide, næringsdrift, eller alders- eller uførepensjon selv kunne velge å bli beskattet hver for seg, eller

¹⁰⁷ Innst. O.XVIII (1968-69) *Innstilling fra den forsterkede finanskomité om endringer i skattelovene for landet og for byene av 18.august 1911 m.fl.*, s. 2.

¹⁰⁸ Ibid., s. 2.

¹⁰⁹ Ibid., s. 9.

sammen. Jeg velger å tolke dette slik at høringsuttalelsene fra organisasjoner og interessegrupper tydeligvis spilte en vesentlig rolle opp mot arbeidet i Sandbergkomiteen, og også opp mot arbeidet i Stortingets finanskomité. Kan dette ha vært en lobbyaktivitet opp i mot den pågående politiske prosessen?

Noen fraksjonsbemerkinger er også viktige å ta med, da det var noe uenighet mellom de politiske partiene om de foreslåtte endringene. Flertallet i Finanskomiteen sluttet seg til de forslagene om lovendringer som Finans- og tolldepartementet tok opp i Odelstingsproposisjon 18 (1968-69). Dette var i hovedsakelig at hovedreglene om skattelegging av ektefeller burde bli stående uforandret, men med adgang til særskilt ligning av den laveste inntekten når begge jobbet. Flertallet sa videre at den gjeldende ordningen om ikke å få særskilt ligning, dersom ektefellene jobbet i samme bedrift, burde bli endret på. Departementet sa at ordningen virket urettferdig i en del tilfeller:

”Mangelen på muligheter til å føre effektiv kontroll gir ikke lenger tilstrekkelig grunn til å opprettholde denne særregel. Departementet foreslår endringer ... som åpner adgang til særskilt ligning også i disse tilfelle”.¹¹⁰

Dette var en motsvar til de høringsuttalelsene som mente at endringene ville føre til liten kontroll over de faktiske tilfeller der ektefellene jobbet i samme bedrift.

Også i Finanskomiteens innstilling ble Norsk kvinnesaksforening trukket frem med sin uttalelse til Sandbergkomiteen om at særskilt ligning av ektefeller burde bli anerkjent som prinsipp i skattelovgivningen. Det var som nevnt denne som var den mest *prinsippfaste parten* i denne skattedebatten. Flertallet i foreningen hadde likevel sagt at det så det som *et stort framskritt* at det ville komme til å bli adgang til særskilt ligning, også for de som jobbet i felles bedrift. I innstillingen står det

¹¹⁰ Ibid.

avslutningsvis at flertallet sluttet seg for øvrig til de forslagene som Odelstingsproposisjon 18 (1968-69) tok opp.¹¹¹ Arbeiderpartiets mindretalloppfatning gikk imidlertid mot forslaget.¹¹²

Felles komité LO-DNA

Felleskomiteen LO-DNA er et organ som består av tillitsvalgte fra Landsorganisasjonen og Arbeiderpartiet. Komiteen møtes jevnlig for å drøfte politiske saker og er en av grunnsteinene i det faglig-politiske samarbeidet.¹¹³ Etter Sandbergkomiteens innstilling, og før den endelige lovgivningen var på plass, ønsket også LO-DNA å komme med sin egen innstilling kalt "Innstilling fra felles komité LO-DNA: Dette må vi gjøre med skatten".¹¹⁴ LO-DNA ønsket altså å komme med sin helt egen og uavhengige innstilling, og forslag til hva som eventuelt kunne gjøres for å forbedre skattesystemet.

Felleskomiteen skrev at "skattepolitikken må til stadighet justeres i forhold til de endringer som skjer i samfunnet", og at "den må tilpasses det samfunn den skal virke i og de forhold den skal øve innvirkning på".¹¹⁵ Denne komiteen ønsket seg altså i 1968 en *revurdering* av skattesystemet, og hvor det ble siktet mot et skattesystem som i større grad kunne imøtekomme likhets- og evneprinsippet, en ordning hvor skattepolitikken fordelte byrdene etter faktisk evne til å betale skatt.

I innstillingen var det et eget avsnitt om blant annet lønnskatt. Her stod det at det måtte være et siktemål for en fremtidig skatteordning å gjøre den mest mulig enkel. Her argumenterte LO-DNA mot at det norske skattesystemet fortsatt var altfor innviklet. LO-DNA mente at dette

¹¹¹ Ibid., s. 11.

¹¹² Ibid.

¹¹³ http://snl.no/Samarbeidskomiteen_LO-DNA

¹¹⁴ Innstilling fra felles komite LO-DNA *Dette må vi gjøre med skatten* 11. desember 1968.

¹¹⁵ Ibid., s. 10.

kunne bidra til at systemet ble enklere å forholde seg til for den enkelte skatteyder i forhold til skattemyndighetene, men også for skatteadministrasjonens arbeid i forhold til utligning, innkreving og kontroll. Det virker derfor her som om LO-DNA syntes skattesystemet, slik det var i 1968, fortsatt var uoversiktlig. Felleskomiteen foreslo derfor at beskatningen skulle gjøres enklere, og at det skulle legges til rette for at *selve innkrevningen* skulle være enklere enn det systemet som fram til da var gjeldene. Siktemålet skulle være å bevare evne og likhet mellom alle lønnstakere.¹¹⁶ I innstillingen foreslo komiteen også at det nye systemet burde ta sikte på å oppnå større rettferdighet når det gjaldt beskatning av lønnsinntekter i forhold til andre typer inntekter.

Videre skrev komiteen at ”beskatning av ektefeller hvor begge har inntekt, har lenge vært et aktuelt problem i vår skattepolitikk”.¹¹⁷ Fram til dette tidspunktet hadde jo slike spesielle forhold vært søkt innarbeidet ved at ektefellene *selv* kunne velge felles beskatning, eller å bli beskattet hver for seg, og skattefradragene kunne trekkes i fra inntekten til den som tjente mest. Altså var dette knyttet til et aktivt valg.

Det hadde fram til da altså vært adgang til å trekke et beløp fra kvinnens inntekt, for å kompensere for de utgiftene som fulgte ved at hun eventuelt hadde arbeid utenfor hjemmet. Komiteen skrev videre at man burde regne med at det i framtiden ville komme til å bli mer aktuelt at begge ektefeller hadde lønnet arbeid. Det var mye som talte for at dette burde imøtekommes gjennom skattepolitikken, og at det burde bli lagt til rette for en slik utvikling.¹¹⁸

Gjennomgangen av Innstilling fra Felles komité LO-DNA viser i hovedsak prinsippet om beskatning i forhold til likhet- og evneprinsippet, men at

¹¹⁶ Ibid., s. 31.

¹¹⁷ Ibid., s. 27.

¹¹⁸ Ibid., s. 27.

beskatningen av ektefeller som arbeidet i felles bedrift, ikke særskilt ble omtalt.

Hovedlinjer i lovdebatten i Odelsting og Lagting

Regjeringen var altså stort sett enig med Sandbergkomiteens innstilling. Hva så med partene i debatten i Odelstinget 9. og 10. juni 1969 og i Lagtinget 13. juni 1969? Dette avsnittet vil vise noen hovedpunkter fra fraksjonsbemerkinger som ble fremmet i Odelsting og Lagting før loven ble vedtatt i 1969.¹¹⁹

I Odelstingsdebatten uttalte Lars Platou¹²⁰, saksordfører for Finanskomiteen at Regjeringen ikke hadde "lagt opp en reform for valgkampen, men en reform for landets framtid".¹²¹ Hovedinntrykket fra debatten i Odelstinget var at innleggene for en stor del dreide seg om den indirekte beskatningen; merverdiavgiftssystemet. Ektefellebeskatning ble ikke viet mye plass i diskusjonene. Debattantene var mer opptatt av Fradrag og barnetrygd. Det kommer tydelig fram både i debatten i Odelsting og Lagting at Arbeiderpartiet fortsatt så seg uenige i forslagene om endringene i ektefellebeskatningen, både fra Sandbergkomiteen og fra Regjeringen. Her har jeg valgt å trekke fram noen av fraksjonsbemerkinger fra Arbeiderpartiet.

Johan Støa¹²² bemerket at skatteforslaget fra Regjeringen innebar "en ny lettelse i de personlige eide bedrifters beskatning." Han sier videre at det nå er

¹¹⁹ Stortingstidende inneholdende 113. Ordentlige Stortings Forhandlinger 1968-69, I Forhandlinger i Odelstinget, Oslo 1969.

¹²⁰ Lars Platou (H), stortingspolitiker fra Hedmark 1965-1977.
http://snl.no/Lars_T._Platou

¹²¹ Stortingstidende inneholdende 113. Ordentlige Stortings Forhandlinger 1968-69, I Forhandlinger i Odelstinget, Oslo 1969: s. 612.

¹²² Johan Støa (Ap), stortingsrepresentant fra Nord-Trøndelag 1965-77.

<http://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=JOSØ>

”foreslått at man skal kunne dele bedriftsinntekten mellom mann og kone, eller mellom hovedperson og biperson, forutsatt at den andre person gjør en ikke ubetydelig arbeidsinnsats i bedriften”.¹²³

Støa sa at han hadde forsøkt å lese både innstillingen og proposisjonen, uten at det gikk tydelig fram hvorvidt inntekten for denne bipersonen skulle beskattes som næringsinntekt, eller om den skulle beskattes som lønnsinntekt.

Statsråd Ole Myrvoll ga tilsvar og presiserte at innstillingen dreide seg om en andel av overskudd i en bedrift, og det ville si at inntekten til hustruen, begrenset til 12000 kroner normalt sett ville bli å betrakte som andel av en næringsinntekt.¹²⁴ Etter mitt syn betydde dette at det ikke ville medføre skattelette for bedriften, slik det kan se ut som Støa antyder.

Bjarne Henriksen¹²⁵ understreket samtidig enigheten mellom Arbeiderpartiet og LO, altså at partiet ville stemme mot regjeringens forslag.¹²⁶ ”Arbeiderpartiet foreslår den nåværende bestemmelsene [fra 1959] opprettholdt og et vedtak om dette vil gi betydelige skattemessige fordeler for disse skatteyterne”.¹²⁷

Sonja Ludvigsen¹²⁸ kritiserte forslagene som gjaldt for ektefellebeskatning på den ene siden og barnetrygd på den andre.

¹²³ Stortingstidende inneholdende 113. Ordentlige Stortings Forhandlinger 1968-69, I Forhandlinger i Odelstinget, Oslo 1969: s. 653.

¹²⁴ Ibid, s. 654

¹²⁵ Bjarne Henriksen (Ap), stortingsrepresentant for Aust-Agder 1954-1969.

<http://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=BJHN>

¹²⁶ Stortingstidende inneholdende 113. Ordentlige Stortings Forhandlinger 1968-69, I Forhandlinger i Odelstinget, Oslo 1969 s. 677-678.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Sonja Aase Ludvigsen (Ap), stortingsrepresentant for Akershus 1965-1977.

<http://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=LUS>

”For den utarbeidende hustru må også Regjeringens skatteforslag virke særskilt uforståelig. Mens det foreslås innført nye, begunstigende regler for hustru som arbeider i felles eller ektefelles bedrift – regler hvor det ikke engang er mulig å kontrollere om hun i det hele tatt har vært i arbeid – opprettholdes et sterkt begrenset fradrag for bortearbeidende hustruer og for enslig mor eller far i arbeid. Indikerer ikke også dette en klar målsetting hos de borgerlige når det gjelder hvilke grupper som skal begunstiges med skattelette?”¹²⁹

Arbeiderpartiet er slik jeg ser det altså fortsatt opptatt av samme linje som i tidligere høringsuttalelser, der de avviser den ukontrollerbare fordel disse skattelettene ville gi for næringsdrivende.

Finansminister Ole Myrvoll påpekte at vedtaket som forelå til behandling i Lagtinget i det vesentligste var identisk med Regjeringens tidligere proposisjon.¹³⁰ Etter Odelstings- og Lagtingsvoteringen ble Skattelov for byene av 18. august 1911 § 11, femte og sjette ledd og for land § 16, femte og sjette ledd vedtatt med følgende likelydende ordlyd:

”Femte ledd:

Inntekt av bedrift som tilhører den ene eller begge ektefeller, skal ved anvendelsen av reglene foran i sin helhet regnes å være vunnet av den ektefelle som må anses som den virkelige utøver av virksomheten. Har den annen ektefelle arbeidet i bedriften i ikke ubetydelig omfang, kan dog denne ektefelle kreve å bli lignet særskilt for en passende andel av overskuddet. Andelen kan ikke settes høyere enn til kr. 12 000, med mindre ligningsmyndighetene finner at en slik begrensning vil virke åpenbart ubillig. Hvis ligningsmyndighetene finner det passende å fordele overskuddet med like stor andel på hver ektefelle, blir hustruen å ligne særskilt. Fjerde ledd får dog anvendelse hvis en av ektefellene eller begge også har annen inntekt ved arbeid, næringsdrift eller annen virksomhet.

Sjette ledd:

Har den ektefelle som blir lignet særskilt for inntekt av arbeid, næringsdrift eller annen virksomhet også annen inntekt, blir denne og mulig formue å medregne ved ligningen av den annen ektefelle.

¹²⁹ 113. Ordentlige Stortings Forhandlinger 1968-69, I Forhandlinger i Odelstinget, Oslo 1969, s. 702.

¹³⁰ 113. Ordentlige Stortings forhandlinger 1968-69 II Forhandlinger i Lagtinget, Oslo 1969, s.135.

Det samme gjelder inntekt og formue som ektefellenes barn har, når de skal lignes sammen med foreldrene etter reglene i sjuende og åttende ledd.”¹³¹

Den vedtatte loven ble datert 19. juni 1969 og skulle gjelde fra 1. januar 1970.

Forslagene til endring som Sandbergkomiteen hadde kommet med når det gjaldt ektefellebeskatningen, var altså i all hovedsak lik Regjeringens forslag som ble vedtatt i den nye Skatteloven. Med andre ord Sandbergkomiteens forslag til endringer i ektefellebeskatning når det gjaldt adgang til særskilt ligning for ektefeller i felles bedrift, endte opp med å bli vedtatt av Stortinget.

¹³¹ Ibid., s. 112.

Kapittel 6: Sammendrag og avslutning

I 1959 ble loven om adgang til særskilt ligning av ektefeller innført. Fram til 1959 hadde kvinnens eventuelle inntekt blitt lagt til mannens inntekt, noe som førte til en høyere beskatning. Endringen i 1959 kom derfor til å bli en merkbart endring i ektefellebeskatningen, ettersom den av ektefellene som tjente minst etter eget ønske da kunne kreve særskilt ligning. Denne adgangen gjaldt imidlertid bare på særskilte vilkår, fordi det bare var vanlige lønnsarbeidere som hadde adgang til søke om særskilt ligning. Loven om samskatt for ektefeller ble derfor i 1959 bare delvis opphevet. Folketrygden ble innført i 1966, og rammene til denne lå også som en premiss i forhold til ektefellebeskatningen. Folketrygden skulle graderes etter tidligere inntekt og opptjeningstid i yrkesaktiv periode. Dette var status for ektefellebeskatningen da Regjeringen Borten nedsatte Skattekomiteen av 1966, den såkalte *Sandbergkomiteen*.

Sandbergkomiteen var faglig og politisk bredt sammensatt, og ble oppnevnt for å gjennomføre en analyse og vurdering av Norges samlede system av skatter, avgifter, premier, subsidier og stønader, slik det kom fram i det mandatet som Finansdepartementet ga komiteen i oppdrag. Komiteen ble bedt om å legge fram hovedlinjer for et fremtidig skattesystem, men ikke et konkret forslag til lovtekst. Komiteen tok i sitt arbeid utgangspunkt i lovendringen fra 1959, da det ble vedtatt å åpne for særskilt inntektsligning. Komiteen fikk i løpet av sin arbeidsperiode som gikk fra mars 1966 til desember 1967, ulike og varierte innspill fra både organisasjoner og interessegrupper, i tillegg til innspill fra politisk hold og en politisk debatt som startet allerede mens Sandbergkomiteen var i arbeid.

Sandbergkomiteen foreslo i sin innstilling å opprettholde ordningen med ektefellebeskatningen fra 1959, der det ble gitt adgang til å søke om særskilt ligning for inntektsgivende arbeid. Den tydeligste endringen

Sandbergkomiteen foreslo, var adgangen til å søke særskilt ligning også for de ektefellene som jobbet i felles bedrift. Likevel skulle denne adgangen begrenses til å gjelde når inntekten var av en slik størrelse at det i vanlige arbeidsforhold også ville bli betalt en premie til folketrygden. Komiteens begrunnelse for den foreslåtte endringen var at begrensningen fra 1959 som førte til at ektefeller som jobbet i felles bedrift, ikke ble gitt adgang til å søke om særskilt ligning, isolert sett var uheldig. Etter komiteens oppfatningen var denne begrensningen foretatt ut fra kontrollmessige hensyn.

I 1959 var allerede det såkalte hustrufradraget innført for hustruer som hadde arbeidsinntekt. Dette var et fradrag i hennes inntektsligning, hvis hun i tillegg til å arbeide også forsørget to eller flere hjemmeværende barn under 14 år. Allerede mens Sandbergkomiteen var i arbeid, ble det i juni 1967 vedtatt en ny lov som åpnet for at hustruer som arbeidet i mannens eller ektefellenes felles bedrift, også skulle få rett til hustrufradrag.

Sandbergkomiteen foreslo at bestemmelsen om hustrufradraget fra 1959 for ektefeller som begge var i jobb skulle videreføres. Komiteen foreslo likevel å begrense retten til de skatteyterne som hadde en inntekt som i størrelse var lik et hvilket som helst annet arbeidsforhold, der det ville blitt betalt den vanlige premien til folketrygden. Begrunnelsen for denne ordningen med hustrufradrag for de som hadde arbeid utenfor hjemmet i felles bedrift, var at utgifter til hjelp i hjemmet uansett kom til å være til stede.

På bakgrunn av Sandbergkomiteens innstilling og innkommende høringsuttalelser og innspill, fremmet Regjeringen konkrete lovforslag i Odelstingsproposisjon 18 (1968-69). Regjeringen delte i hovedsak Sandbergkomiteens standpunkter til endrede skatteregler for ektefeller i felles bedrift, slik at de kunne kreve særskilt ligning på visse vilkår.

I stortingsbehandlingen sluttet flertallet i den forsterkede finanskomiteen seg til Innstilling O. XVIII (1968-69) til lovendringsforslagene som Regjeringen hadde fremmet i proposisjonen, altså at hovedreglene om skattelegging av ektefeller burde bli stående uforandret, men med adgang til særskilt ligning av den lavest inntekten når begge jobbet. Flertallet i Finanskomiteen sluttet seg til at den gjeldende ordningen om at ektefeller som jobbet i samme bedrift ikke skulle få særskilt ligning, *nå burde bli endret på*.

I den avsluttende lovdebatten i juni 1969 i Odelsting og Lagting, ble Skattelov for byene av 18. august 1911 § 11, femte og sjette ledd og for land § 16, femte og sjette ledd den 19. juni 1969 vedtatt. Loven skulle gjelde fra 1. januar 1970.

Når det gjelder argumentene som gjorde seg tydeligst bemerket i skattedebatten fram til loven ble vedtatt i 1969, ble de fremmet av ulike parter med ulikt ståsted, utgangspunkt og argumentasjon for sine synspunkter.

Norsk kvinnesaksforening hadde siden 1959 engasjert seg i ektefellebeskatningen. Da uttrykte foreningen skuffelse over at særskilt ligning ble gjort til en særordning, slik at ektefeller som jobbet i samme bedrift ikke fikk adgang til særskilt ligning. Norsk kvinnesaksforening var raskt ute med å markere de samme synspunktene da Sandbergkomiteen ble nedsatt, og påpekte i denne sammenhengen at den gikk ut fra at spørsmålet om ektefellebeskatningen skulle jobbes spesielt med. Kvinnesaksforeningen var svært opptatt av prinsippet om at personlig beskatning måtte være å skattlegge hvert individ for det vedkommende selv hadde tjent eller eide, og at det måtte gjelde for både gifte og ugifte. Denne argumentasjonen viser at foreningen mente at ektefellebeskatning dreide seg om likestilling og kvinnesak.

Kvinnelige politikere fra partiet Høyre, spesielt representert ved Berte Rognerud, engasjerte seg i debatten. Rognerud mente at det sterke kvinnelige innslaget i debatten kunne gi inntrykk av at dette var en kvinnesak. Etter hennes mening var dette imidlertid ikke tilfelle. Hennes begrunnelse kan ha hatt utgangspunkt i hennes partipolitiske ståsted i forhold til skattepolitikk. Likevel var hun en kvinnesakskvinne, og hadde siden 1959 engasjert seg i likestillingsspørsmål når det gjaldt kvinnelig arbeidskraft. Hun mente den var likeverdig med krav på likebehandling i form av særskilt beskatning som hovedprinsipp.

LO og Arbeiderpartiet var i mot Regjeringens forslag om innføring av særskilt ligning for ektefeller som jobbet i felles bedrift, ettersom dette ville begunstige skattelette for kvinner som arbeidet i felles bedrift i forhold til bortearbeidende hustruer. LO og Arbeiderpartiet ønsket en revurdering av skattesystemet der et likhets- og evneprinsipp, det vil si fordeling av byrdene etter faktisk evne til å betale skatt, skulle gjelde.

Oppgavens framstilling av debatten rundt ektefellebeskatning 1959-1969 har til en viss grad belyst spørsmålet om prinsippene gjaldt kvinnesak eller økonomisk tilrettelegging. Etter mitt syn er endringene i ektefellebeskatningen en forlengelse av kvinnesaken, som fikk gjennomslag for den første delvise opphevelsen av samskatten.

Endingene i 1969 kan på mange måter sies å være både et resultat av tidligere kvinnesak, men også en endring med bakgrunn i at politikerne innså at politikken omkring skatt og økonomi måtte tilpasses den nye tiden. Velferdssamfunnet hadde innført en felles folketrygd, og kvinner var i større grad i arbeid, enten som vanlig lønnsinntaker eller med arbeidet i felles bedrift.

Etter min mening ser det ut som at flertallet i hovedsak opptatt av konkrete forbedringer i daglige levekår, i tillegg til forbedringer på et

likestillingsnivå. Som jeg pekte på i innledningen, mener jeg de generelle samfunns- og politiske holdningene i 1960-årene la et grunnlag for den relativt harmoniske måten skattereformen ble vedtatt på. Dette ser ut til å ha vært viktige grunner til at utviklingen var basert på en såpass bred enighet, uavhengig av hvilke utgangspunkt eller ideologi man hadde for den konkrete skatteendringen som fant sted.

*

Avslutningsvis velger jeg å peke på gjeldende lovformulering i dag når det gjelder ektefellebeskatning. Hovedprinsippet er fortsatt at ektefeller lignes under ett, men at ektefeller kan kreve særskilt ligning. Særskilt ligning blir foretatt også uten at ektefeller har framsatt krav om det, hvis dette gir lavere eller samme samlede skatt som ligning under ett.¹³² Det er altså i dag ligningsvesenet som beregner hva som rent økonomisk lønner seg for ektefeller.

Hva så med kvinneperspektivet i dag? Kunne hovedprinsippet vært at ektefeller skulle lignes hver for seg, slik at et likestillingsprinsippet mellom ektefellene hadde blitt markert også i skattespørsmål, - men likevel slik at det mest økonomisk lønnsomme også skulle gjelde?

¹³² *Lov om skatt av formue og inntekt (skatteloven)*. <http://www.lovdatab.no/all/tl-19990326-014-005.html#2-10>

Referanseliste

Trykte kilder

Arbeiderbladet 8. november 1966.

Innstilling fra Skattekomiteen av 1966, Oslo: Finans- og tolldepartementet, Engers Boktrykkeri og A.s Kaare Grytting, 1968.

Innst. O. XVIII (1968-69), Innstilling fra den forsterkede finanskomite om endringer i skattelovene for landet og for byene av 18. august 1911 m. fl.

Kongeriket Norges 112. ordentlige stortingsforhandlinger 1967-68, 7. del, inneholdene forhandlinger i Stortinget, Oslo: Centraltrykkeriet, 1968.

Kongeriket Norges 113. ordentlige stortingsforhandlinger 1968-69, 7. del, inneholdene forhandlinger i Stortinget, Oslo: Centraltrykkeriet, 1969.

Kongeriket Norges 113. ordentlige Stortings forhandlinger 1968-69, 8. del Inneholdende I. Forhandlinger i Odelstinget, II. Forhandlinger i Lagtinget, Oslo: Centraltrykkeriet, 1969.

Landsorganisasjonen i Norge: Dette må vi gjøre med skatten: Innstilling fra LO-DNA's skattekomite, avgitt 11. desember 1968, Oslo.

Milepæler i Norske Kvinnens historie gjennom 150 år, Oslo: Likestillingsrådet, 1989.

Ot. prp. nr. 18. (1968-69), *Om endringer i skattelovene for landet og for byene av 18. august 1911 m. fl.*, Oslo: Finans- og tolldepartementet, Oslo: Trykt i flere boktrykkerier.

Vedlegg til Ot.prp 18 (1968-69): *Uttalelser om innstillingen fra Skattekomiteen av 1966*. Oslo: Finans- og tolldepartementet, Oslo: Trykt i flere boktrykkerier.

Yrkesaktive gifte kvinners innstilling til yrkesarbeidet og til arbeidet i hjemmet: Melding fra Likelønnsrådet om resultater fra intervjuundersøkelse, 1968 fra Statistisk Sentralbyrå, Oslo: Likelønnsrådet, 1970.

Utrykte kilder/arkivmateriale

Fra Norsk Kvinnesaksforening til Finans- og tolldepartementet, 7. april 1966. *Dok nr 237.01*, s. 1 i boks merket "Sandbergkomiteen", Finansdepartementet.

Notat til byråsjef Vinnem, Finansdepartementet. Kommunalkomiteens henvendelse – Deres notat av 6.d.m. Sosialdepartementet, 8. juni 1967. For Sosialministeren: Ottar Lund og Finn Høvik, (dokument er unummerert), fra boks merket "Sandbergkomiteen".

Notat til Regjeringens medlemmer fra finansministeren, 2. mars 1967. (dokumentet er unummerert), fra boks merket "Sandbergkomiteen".

Sekundærlitteratur

Blom, Ida og Sogner, Sølvi (red.): *Med kjønnsperspektiv på norsk historie, fra vikingtid til 2000-årsskiftet*, Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, 1999.

Danielsen, Rolf, Dyrvik, Ståle, Grønlie, Tore, Helle, Knut og Hovland, Edgar: *Grunntrekk i norsk historie, fra vikingtid til våre dager*, Oslo: Universitetsforlaget i Oslo, 1991.

Hegna, Trond: *Nytt og bedre skattesystem?: Sandberg-komiteens innstilling: En oversikt og noen betraktninger*, Oslo: Tiden Norsk Forlag, 1968.

Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*, Oslo: Universitetsforlaget, 1999.

Lange, Even: *Samling om felles mål, 1935 – 70*, Oslo: Aschehougs Norges Historie, 1998.

Lie, Einar og Venneslan, Christian: *Over Evne. Finansdepartementet 1965-1992*, Oslo: Pax Forlag A/S, 2010.

Olsen, Trude Grini: *S(k)amskatten, Kvinnelege strategiar i debatten om likning av ektefellar 1945-59*, Hovudoppgåve i historie, Universitetet i Oslo: Hausten 2004.

Sejersted, Francis: *Sosialdemokratiets tidsalder, Norge og Sverige i det 20. århundre*, Oslo: Pax Forlag A/S, 2005.

Internett

http://www.kvinnerifagbevegelsen.no/temasider/rett_til_arbeid/samskatten.html : Skaarer, Åse Camilla: *Samskatt – og kvinnen som appendix*

<http://www.lovddata.no/all/tl-19990326-014-005.html#2-10>

http://snl.no/Astri_Sverdrup_Rynning

http://snl.no/Berte_Rognerud

<http://snl.no/ekteskap/ektefellers%20formuesforhold>

http://snl.no/Erland_Steenberg

<http://snl.no/interpellasjon>

http://snl.no/.nbl_biografi/Eva_Kolstad/utdypning

http://snl.no/Lars_T_Platou

http://snl.no/Ole_Myrvoll

http://snl.no/Ole_Rømer_Aagaard_Sandberg

http://snl.no/Per_Borten

<http://snl.no/proposisjon>

<http://snl.no/proveny>

http://snl.no/Samarbeidskomiteen_LO-DNA

http://snl.no/Signe_Marie_Stray_Ryssdal

http://snl.no/Sosiale_forhold_i_Norge

http://snl.no/Trond_Hegna

http://snl.no/Trygve_Bratteli

www.regjeringen.no

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/1996/nou-1996-13/8/2/4.html?id=341063>

<http://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=BJHN>

<http://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=GULA>

<http://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=JOSØ>

<http://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=KASE>

<http://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=LUS>

http://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=PEN_E

<http://www.utvalget.no>